

הכנסת 1979

הכנסת 1979

הקדמה

קשה עלי הכתיבה, נחשול אדיר של זכרונות, אירועים, מציף את מחשבותי. גלים גלים הם באים ולא מרפים ממני. אולי אמצא מרגוע לנפשי אם אצליח לנתבם, לגרום לזרימה מסודרת ואיטית של מאורעות העבר.

שנים רבות חלפו מאז ולפעמים זכרוני בוגד ומהתל בי והפרטים מיטשטשים.

נסיונותי להדחיק, להעלים פרק כואב מחיי הילדות, למחוק, לא לספר, לא עלו יפה. סברתי תמיד שיש להשכיח את התקופה החשוכה ההיא ולפתוח בפני ילדי, נכדי, דף חלק ולא לגרור אחרי משקעי העבר. שפיר היה גורלי לעין שיעור מאותם ילדים שנכלאו, הורעבו במחנות השמדה.

בשנת 1942 היינו "פליטי מלחמה", אחי ז"ל בן שתים עשרה ואנוכי בן עשר.

בתום המלחמה נקראנו "יתומי מלחמה". השוני אינו סמנטי בלבד, הוא טבוע עמוק עמוק בתוכי.

לעילוי נשמת אבי
אברהם בן אהרון ורבקה, זכרונו לברכה.

לעילוי נשמת אמי
ביילה-גולדה בת ראובן ואסתר, זכרונה לברכה.

לעילוי נשמת בנו
גד-אברהם בן זאב ורחל, זכרונו לברכה.

לעילוי נשמת אחי
ראובן (רוברט) בן אברהם וביילה-גולדה, זכרונו לברכה.
לעילוי נשמת קרובי שנספו בשואה, זכרונם לברכה.

תהיינה נשמותיהם צרורות בצרור החיים.

בתאריך 16.7.1942 נחרץ גורל משפחתנו.

בשעות המוקדמות של הבוקר, כשאחי ואנוכי עדיין ישנים, נשמע רעש אגרופים המתדפקים על דלת הכניסה לדירתנו ותוך שניות התפרצו פנימה שוטרים צרפתיים באזרחית (מיליס). נצטוונו בגסות להתלבש, לעזוב את הדירה להשאירה כמות שהיא ולעלות על אוטובוס חונה ברחוב מול ביתנו.

לביצוע הוקצבו עשר דקות, או קרוב לזה. אמי ז"ל, עם דמעות זולגות, נכנסה לדירתנו יחד עם אבי ז"ל וזירזו אותנו להתלבש ולאכול משהו. הם ניסו להרגיענו ולמרות קור רוחם החיצוני הזעזוע ניבט מעיניהם. הורשינו ליטול עמנו מעט חפצים ומפאת לחץ הזמן הבחירה היתה קשה. זכור לי במעורפל, שיצאנו את דירתנו עם צרור חפצים דל מאוד ועם מועקה כבדה בלב.

פעם ראשונה ראיתי את אמי בוכה ואבי חיוור כסיד. התחלתי לחוש שמהו נורא קורה. התערער פתאום בטחוני והתגנב בלבי ספק אם ההורים שזוככים עלינו הם כל יכול, המגן הבטוח ביותר, או ישנם כוחות על שאין לנו עליהם שליטה.

באוטובוס ישבו באווירת נכאים משפחות יהודיות מהאזור, חלקם הכרנו וחלקם לא. האוטובוס החל לפלס את דרכו ללא קושי ברחובות פאריס השוממים בשעה מוקדמת של הבוקר ליעד בלתי ידוע. שמש קיצית נעימה החלה חודרת מבעד החלונות. על יד תא הנהג שוטר, בפתחים שוטרים באזרחית. בתמונה סוריאליסטית ממש החל המסע ללא שיבה.

הורינו במשך כל הנסיעה חיבקו אותנו בחוזקה. אמי ניסתה ללא הצלחה לעצור דמעותיה. עד עצם היום הזה אני חש את הדמעות האלה שהרטיבו את צווארי. אבי בניגוד לאופיו השליו והרגוע היה מתוח ונסער.

לאורך כל המסלול הטרידה אותי המחשבה, כיצד אני אתרץ למחרת היום את העדרותי מבית הספר - הרי אינני חולה; האם היותי יהודי מקנה לי זכות נפקדות! הנשוא הזה העסיק אותי, ולבסוף התעודדתי במחשבה שאמי בוודאי תמצא נימוק

משכנע איתו אתייצב מחר בבית ספרי. לא יכולתי להעלות אל הדעת, שתוך שעות ספורות ניפרד מהוריני. לעולמים.

הייתי צעיר, השנים חלפו, ולא נהיר לי כבעבר מימד הזמן. מבלי לדייק, כשנה או אפילו יותר לפני היום שנעצרנו, למרות היותי ילד משוחרר מדאגות במשפחה אוהבת, חשתי דאגה גוברת בבית. האווירה לא היתה כתמול שלשום - ההורים היו צמודים לרדיו, לחדשות, התלחשו ביניהם. קלטתי פה ושם מלים, משפטים, מושגים, היטלר, כיבוש, רדיפת יהודים, גיוס לצבא. המלה בריחה נשמעה לעיתים תכופות. חשבתי לתומי שאלה נושאים שהמבוגרים עוסקים בהם.

חיי הילדות התנהלו על מי מנוחות. הלכנו לבית ספר, שיחקנו עם ילדי השכונה. בימי ראשון, כהרגלו, אבינו זייל טייל איתנו. ביקרנו בגן החיות, קיבלנו דמי כיס לרכישת ממתקים ולא ראינו הענגה השחורה מעל ראשנו.

לאט לאט המצב השתנה לרעה והופיעו סימנים ראשונים של מצוקה וחרדה. אבי, יש להניח, פוטר מעבודתו (במקצועו היה גזרן-חייט), והחל לבצע עבודות מזדמנות בבית. פעמים רבות מצאתי אותו בשווי מבית ספר רכון על מכונת תפירה. התחלנו לצבור מצרכי מזון.

שמחת החיים התחלפה בדאגה עמוקה. הופיעו שלטי חוצות המזהירים מפני הפצצות, כיבוי אורות, גיוס לצבא, ירידה למקלטים. מדי פעם בפעם שמעתי על קו הגנה, כביכול בלתי עביר וחזיר, "מאגינאו" (Maginot), של הצבא הצרפתי, ידועה שגרמה לרגיעה זמנית. כניעת צימברלין האנגלי לגרמנים תרמה לחרדה נוספת.

בחברת הילדים שיחקנו הטובים נגד הרעים, הצרפתים נגד הגרמנים, כשהראשונים תמיד מנצחים ובהרגשה טובה הלכנו הביתה. אבל המציאות המרה טפחה על פנינו, צבא הכיבוש הגרמני פלש לצרפת, ומצאנו את עצמנו בוקר אחד עם אלפי פליטים יהודים אחרים נסים בכל דרך אפשרית - רגלי, באופניים, ברכבים בודדים דרומה. היעדים, כזכור לי, היו הערים - אורלאן ORLEANS, אתאמפ

ETAMPES. השמועה על טבח אכזרי שמבצעים הגרמנים שפלו מהצפון בכל היהודים, התפשטה כאש בשדה קוצים, ודרבנה את הבורחים להגביר את קצב הליכתם. זכור לי טור ארוך ומתפתל של נשים, גברים, טף, זקנים, עגלות תינוקות עם מעט מטלטלין - וכולם הולכים באפיסת כוחות, מבקשים מזון, מים מתושבים, איכרים המתגוררים בשני צידי הכביש, עזרה ראשונה, מקום ללון ולנוח מתלאות הדרך.

גם אנחנו קיבלנו מקלט ללילה במתבן של איזה איכר, ולמרות הרגליים העייפות מהליכה מואצת אחי ואנוכי השתעשענו בין חבילות הקש. היתה דרושה רמת תמימות בלתי רגילה להאמין שהיד הארוכה ומכונת המלחמה המשומנת של הגרמנים לא ישיגו אותנו.

כבר למחרת, רק התחלנו לנוע ונוצר מחדש נחשול בני אדם הנס על נפשו. נשמע לפתע רעש מחריש אוזניים. הורינו תפסו אותנו בכוח והפילו אותנו לתוך תעלה בצידי הכביש, כשהם סוככים מעלינו. מקור הרעש התעצם, ולפתע הופיעו מעלינו שני מטוסים קלים, ממנו ירו עלינו צרורות. נשארתי פעור פה, רציתי להתרומם לראות את המטוסים מקרוב. כמעט היה אפשר להבחין בטייס ומקלען שישב לידו. איזה הרפתקה וסיפורים לבית ספר. הטרידה אותי המחשבה שלא ירצו להאמין לי ויאשימו אותי בתיאורים בדייוניים. לאחר כל גיחת המטוסים השתררה דממה ומיד פרצו קריאות הנפגעים לעזרה ראשונה ובכי קורע לב לאורך כל הטור. מחזה זה חזר על עצמו מספר פעמים ביום, עד לאותו בוקר בו נתקלו ראשוני הפליטים בחיילים גרמנים החוסמים את הכביש.

פעם ראשונה הבחנתי בסימני יאוש אצל הסובבים אותנו. תוך זמן קצר בישר לנו אבי שאנו חוזרים הביתה. רציתי בכל מאודי להתקרב לחייל גרמני, לראות אותו פנים אל פנים, ואת המפגש הזה לתאר בבית הספר מלווה בפרטים רבים וחוויות נוספות.

בניגוד לחששותינו, הגרמנים לא טבחו בנו במקום. היריות מהאוויר מטרתן היתה לעצור את הבריחה. העמיסו אותנו כבהמות על קרונות רכבת משא. רעבים, תשושים, צמאים שבנו לביתנו בפאריס.

ציפיתי בכליון עיניים לפגישה עם החברים שלי, להם אפרט קורותינו מאז שנפרדנו - הבריחה הלא מוצדקת, החיילים הגרמנים שלא נראו רעים כפי שסיפרו, הנסיעה בתוך קרון רכבת משא, המטוסים שצללו אל השיירה שלנו וירו ללא הבחנה - הקטע הזה לא הטריד אותי במיוחד, מאידך הלהיב אותי והתגאיתי על שראיתי במו עיני מקרוב מטוס קרב.

לאכזבתי, מצב הרוח הן בבית הספר הן ברחוב והן בחברת הילדים לא היה כתמול שלשום. בכרות, בצמתים ובמקומות מרכזיים, נראו חיילים גרמנים חמורי סבר, וציבור הולכי רגל שפוף המתהלך באווירת נכאים.

לא חלפו ימים רבים, והגרמנים הטילו על היהודים את הגזרות הראשונות - גזירת הטלאי הצהוב והגבלת התנועה, איסור ליהודים להימצא מחוץ לביתם משעה 19⁰⁰ בערב, נוכחות יהודית אסורה במקומות ציבוריים, ומסירת הניהול והבעלות על עסקיהם לידי גויים, מותר ליהודים לנסוע בתחבורה ציבורית ובמחלקה שניה בלבד ועוד כל מיני הגבלות והשפלות. יהודים רבים נפלטו ממקומות עבודת ונותרו ללא פרנסה.

נחרט בזכרוני יומי הראשון בבית הספר, כשעל דש מעילי הטלאי הצהוב עליו רשומה המלה "יהודי".

בבוקר, אמי, כולה נסערת, הצמידה את הטלאי לי ולאחי רוברט, בטרם שמנו פעמינו אל בית הספר. עוברי אורח הביטו בנו או בבז או בתמלה. השתדלנו לחמוק במהירות דרך רחובות צדדיים עד לשער בית הספר. לא ידענו מה מצפה לנו במקום. בצעדים מהוססים נכנסנו כמידי בוקר אל החצר הפנימית של בית הספר ומיד עשרות מבטים הופנו אלינו. הרגשנו אותם כחיצים. מבושה ומבוכה התחלת

להסמיק ורק יד אחי שאחזה בכף ידי בחוזקה הפיתה בי קצת אומץ. נעמדתי כפסל
ללא יכולת לזוז.

פה ושם הבחנתי בעוד תלמידים עם הטלאי הצהוב, חלקם הכרתי ולגבי אחרים
הייתי מאוד מופתע.

צלצול הפעמון, שסימן התארגנות כיתתי לקראת כניסה לכיתה, הכריח אותי
להתאושש. תלמידים בודדים התרחקו מאיתנו. מאחורי נשמעו התלחשויות, ונוצר
קושי לשלב אותנו בשורה. את היום הראשון עם הטלאי על חזנו לא אשכח לעולם.

לא יכולתי להתרכז בלימודים. ספגתי הערות מהמורה, סירבתי לצאת
להפסקות. הרגשתי שקרה משהו נורא ושאפתי רק לדבר אחד: לחזור הביתה,
לבכות ולהרגיש את היד המלטפת והמנחמת של אמי.

כאילו היא ניחשה את מצוקתנו, בעוברנו בשער בית הספר ראינו אותה ניצבת
מעבר לרחוב עם הטלאי על מעילה. רצנו אחי ואני אליה. בחמימות האופיינית לה
חיבקה וליטפה אותנו ויד ביד הלכנו הביתה.

בלית ברירה נאלצנו להסתגל למעמדנו החדש ולחזור לחיי שיגרה. אבי, עצבני, נע
בדירה כמו אריה בבלוב. הגיעו ימי מחסור במזון וצנע. ההגבלות בתנועה ובזמן כפו
עלינו אורח חיים שונה. יותר ויותר חזרו המשפטים "מיסתור, בריתה... מה יהיה
גורל הילדים... מעצרים, גסטפו". במיטתי, כשההורים חשבו שאני ישן, הם נתנו
דרור למחשבותיהם, ובשפת היידיש שלא היתה שגורה כל כך בפי היה אפשר להבחין
בנימה של יאוש, תיסכול, מלווה לפעמים בבכי חרישי. אהבתי לשמוע את אבי שר
ביידיש, לא תמיד המלים היו מובנות, מאידך הניגון שידר רוגע, אהבה, ונסך בנו
שלווה. לכן חלחל בתוכי פחד בלתי מוסבר. התכווצתי במשכבי עד שתדמה כבדה
ירדה עלי.

האוטובוס היה גדוש ניסעים ומתוכו בקעו ללא הפוגה בכי תינוקות. עזבנו את הרובע שלנו ובמעורפל זכור לי שחצינו אזור שלא הכרתיו עד העצירה לפני תחנת המשטרה. נתבקשנו לפנות במהירות את האוטובוס ולהיכנס פנימה. במסדרון ההמולה היתה רבה ובקושי השוטרים הצליחו להשתלט על הנעשה. האנשים היו מבוהלים, זקנים נדחפו, ילדים בכו. הרעב והצימאון הציקו לי. רית רע נדף מהשירותים המעטים, הצפיפות והמחנק היו ללא נשוא. ההורים נלקחו לאחד המשרדים ואנו נשארנו בחוץ. ההמתנה בין כל האנשים הזרים תחת עינו הפקוחה של שוטר נמשכה כנצח.

לעולם לא אדע מה התחולל בתוך המשרד. הורינו שבו אלינו מלווים בשני שוטרים, פניהם היו נפולות - אבי היה נרעש וצבע עורו כאפר. אמי הושיטה את ידיה אלינו, אבל השוטרים שחצו בינינו מנעו כל מגע פיזי. ואז אמי אמרה: דודתכם ליוה בדרך לכאן, היא תיקח אתכם אליה ותטפל בכם עד שנתאחד מחדש, תהיו טובים איתה. השוטרים דחפו אותם לאחור לאחד החדרים, ורק אז שמתי לב שנעלמו כל התכשיטים שאמי ענדה.

השעות חלפו. הרעב גבר. זרם הבאים לא פסק, גערות של השוטרים גברו, ואחי ואנוכי יד ביד בפרוזדור הארוך הזה ממתנינים לבואה של דודתנו, והינה מופיעה ומנסה לפלס דרכה אלינו, מתקרבת ולוחשת לנו: תיכף אוציא אתכם מכאן. נעלמת לתוך אחד המשרדים, שבה בחיפזון ומבשרת לנו שהורשינו לשהות עוד מספר דקות במחיצת הורינו ולומר להם שלום. הכל מתרחש במהירות, אבא ואמא בתא מעצר, מחבקים אותנו. אבא לא מסוגל להוציא הגה מפיו, רק מלטף את ראשנו. אמא בבכי מר, מנשקת אותנו, מוציאה מתחת שמלתה צרור שטרות ומוסרת לאחי, ממלמלת "נתראה בקרוב". מוציאים אותנו בכוח. וגם אני בוכה, רגלי כבדות, יש לי סתרתורת. אני שומע את אחי רוברט מתחנן להישאר עם ההורים.

בכוח אנו מסרבים לנטוש את המקום, ודודתנו מושכת אותנו החוצה בחוזקה ונחישות. אנתנו מחוץ לבניין. כך נפרדנו מהורינו לתמיד.

רק בתום המלחמה נודע לנו באיזה נסיבות הצליחה הדודה ליזה להוציאנו מציפורני הנאצים. מאוד אהבתי את בעלה, הדוד מוריס, אחיה של אמי ז"ל. הם היו מאוד דומים באופיים, עדינים וחביבים, טוב ליבם ניבט מעיניהם. שמחתי תמיד לבקר אצלו. הדוד מוריס היה מריס אותי גבוה גבוה, ופורץ בצחוק אדיר. כל ביקור הסתיים תמיד בסיור ברובע היהודי, מקום מגוריהם, ברכישת ממתקים וזלילת דברי מאפה שהזכירו לו בוודאי את בית אבא - עוגות גבינה ופרג ענקיות. מבית הדוד שבנו הביתה חבורה עליזה עם המון חוויות.

בפרץ המלחמה הדוד מוריס התגייס לצבא הצרפתי. בנו יחידו, בן דודי, אנדרה, נולד סמוך לגיוס אביו ולא זכה להכירו. דודי נלחם נגד הצבא הגרמני, נשבת, נכלא במחנה שבויים (סטאלאג), מת ממחלות קשות, מחוסר טיפול רפואי ומתת תזונה.

בריתוק מה מתחנת המשטרה הדודה הושיבה אותנו על ספסל ציבורי, ובמשפטים קצובים בישרה לנו שאמנם עלה בידיה לשחרר אותנו, בטענה שהיא לא יהודיה (טענה מופרכת, כמובן), והוסיפה שלא תוכל לטפל בנו אישית, עליה לדאוג לבנה, למצוא מיסתור ומקורות מחיה, ומרחפת עליה ועל בנה סכנה מוחשית שהמשטרה והגרמנים יעלו על עקבותיהם, וגם הם בסופו של דבר ייתפסו. היא גם מסרה לנו, שאין לה כל מידע על גורל יתר המשפחה - דודים אחרים, סבתא שלנו.

היא ליוותה אותנו במטרו עד לתחנה הקרובה לביתנו והסירה את הטלאי הצהוב מבגדינו, תחבה בכיס אחי מפתח דירתנו אותו קיבלה מאמי, ובטרם נפרדנו פקדה עלינו להישאר בבית ולחכות עד שהיא תמצא פתרון עבורנו. קצת כסף יש לכם, אמרה, תסתדרו. במבט לאחור יודע אני היום, שהיא היתה בעצמה מבוהלת מעוז רוחה ומהמעשה הנועז שעשתה. בשתי מלים: הצילה אותנו.

מול הכניסה לדירתנו נעמדנו. לראשונה בחיינו ראינו חותמת שעווה, ובתוכה שזור חוט מתוח בין המפתן והדלת. לא הבינונו פשר הדבר. לא העזנו לשאול אדם מבוגר, שכן היתה לנו תחושה שאין אנו רצויים יותר בבניין וכל מגע איתנו מסוכן.

לא היה כל ספק ששכנינו ידעו שאנו כאן, שני ילדים בודדים ומסכנים, ואף אחד לא פתח לנו דלתותיו והושיט לנו עזרה.

אחי הביט בי וקבע שלא ניכנס לדירה, אלא נחפש סיוע אצל קרובינו. תמימים היינו, לא רק אומללים; הדודה ליזה ביקשה לא לבוא אליה, נלך אצל סבתא. למרות תשישותנו, התקווה שהיא תחבק אותנו ונמצא מחסה אצלה הפיחה בנו כוח. מאחר והיינו מבקרים אותה עם אמנו לפחות פעם בשבוע, המסלול ברכבת התחתית היה ידוע לנו, ותוך זמן לא רב נכנסנו לרחוב וסמוך לביתה נתקלנו בהתקהלות של קהל סקרנים.

נשמעו משפטים כגון: איזה אכזריות, אין להם בוש, ראינם איך גררו הזקנה המסכנה, איך נפלה מהמדרגות וללא רחמים דחפו אותה בניידת. אחי הבין שמדברים על הסבתא שלנו. ראינו פנים מוכרות, שכן שנעץ עינינו בנו, וללא התראה אחי תפס את ידי והחל בריצה מטורפת בחזרה אל תחנת הרכבת התחתית.

לאחר שרכשנו כרטיסי מטרן, הבחנתי שהוא רועד כולו ומתנשף בכבדות. בוא, אנו נוסעים אל דודנו פאול (אח מבוגר מאמי, אב לארבעה ילדים).

השמש כמעט שקעה, נעשה קריר. הלכנו כמו אוטומטים. נזכרתי בהורינו, ובכי תקף אותי. אחי ניסה לעודד אותי. אני זוכר אותו אומר לי: עוד מעט נהיה אצל הדוד, ובוודאי יכבד אותנו בארוחה. נספר לו קורות יום זה, ונוכל ללון אצלו. סוף סוף אדם מבוגר יהיה אחראי עלינו. ברובע הזה ובשכונה התגוררו יהודים רבים. התחיל להחשיך, הרחובות היו שוממים. שכחנו שאנו נעים בלי הטלאי הצהוב ובשעות העוצר. התקדמנו כניצולים אל חוף מבטחים.

כגודל הציפיות היה גודל האכזבה. מבחוץ לא ראינו אור מבעד החלונות. עלינו חמש קומות, נקשנו בדלת, דממה מוחלטת. מרוב יאוש התיישבנו על המדרגות, ולולא אחי הייתי נרדם שם. הרגשתי שמיציתי את היכולות הפיזיות והנפשיות שלי ולא אוכל יותר. אחי התאושש ראשון, ושכנע אותי שאין לנו לאן לפנות ובלית ברירה נחזור הביתה, נסיר מהדלת חותמת השעווה, ובוודאי נמצא מזון לסעוד את לבנו ונלך לישון.

לאחר מסע לילי, באפיסת כוחות, היינו בביתנו. מערכת החשמל נותקה, ומסביב לנר דולק שברנו את רעבוננו עם ביסקויטים, תפוחי עץ ומים. הקן המשפחתי היה נראה כלאחר סערה. כל צעד ושעל הזכיר את הורינו. צנחנו על מיטתנו מלובשים ונרדמנו.

צינת הלילה הקיצה אותי. ציפיתי שאמי תבוא, תכסה אותי ותגיד לי: תישן, תישן. טרם הגיע זמן הקימה. תשבתי שעובר עלינו חלום בלהות, ולבסוף הכל יבוא במקומו בשלום. לא כך היו פני הדברים באותו בוקר. הרגשתי רע, מלוכלך, עצוב נורא וחסר אונים.

עברתי מחדר לחדר כסהרורי. לא הייתי מסוגל למצוא מנוחה לנפשי. אחי התעורר, הביט בי בתימהון. גם הוא היה צריך כנראה לארגן מחשבותיו, לעכל את המציאות המרה. בטון סמכותי שהפתיע אותי פסק שלא נישאר בדירה, אלא נלך לבית הספר, לפחות נקבל ארוחה תמה בקנטינה.

מצאנו שאריות מצרכים, פרוסות לחם, חלב אותו חיממנו על הגז ושתינו קקאו. התלבטנו האם ללכת התוצה עם הטלאי. החלטנו שכן. הטרידה אותי המתשבה כיצד נסביר היעדרותנו מאתמול - אין להם פתק מההורים, לא עשינו שיעורים. חששותי התבדו. המורה לא דרשה הסבר או אישור.

השתלבתי בכיתה ולא בלימודים. הגעגועים להורי גברו, ולא יכולתי להתרכז. ראשי היה במקום אחר. בהפסקה בחצר שמתי לב שנושאי הטלאים הצהובים פחתו. עם אחי רוברט נפגשתי בקנטינה. היה ניכר עליו סימני זכדוך. התאמצנו לטעום משהו. לכל המאכלים היה טעם של אפר. רוברט הרהר בקול האם דודה ליוזת תהיה בבית כשנשוב מבית הספר? הרי הבטיחה ליצור עימנו קשר.

המשאלה לא התממשה. בדרך הביתה התעכבנו לקנות לחם, וללא שהות רצנו ועלינו במדרגות. כל כך קיוויתי שמישהו יקבל אותנו.

כגדול הציפיות גודל האכזבה - אין נפש חיה. הרגשנו נעזבים לגורלנו. ללא מוטיבציה יתרה מילאנו מתוך הרגל חובותינו היום יומיים - שיעורי בית, רחיצה קלה. הצבנו נר על השולחן בסלון, ולא העזנו להקשיב לרדיו.

בחוץ התחיל להחשיך, גם בבניין חשכה כמעט מוחלטת. כל רשרוש מטיל עלי אימה, גוברת הדאגה, היאוש. באותו ערב כל כך הצטערנו שלא נשארנו עם הורינו. מדוע הם הכריחו אותנו להתלוות לדודה לזיה, הרי היא לא עושה כלום למעננו? שאלות רבות ללא מענה מציפות אותנו. אולי ביקרה היום אצלנו ולא מצאה אותנו? אולי נישאר מחר בבית? אולי היא מחפשת אותנו?

אחי מחליט: גם מחר נבקר בבית הספר, ומוטב שנלך לישון.

בבוקר אכלנו פת לחם, מרוח בריבה, שתינו כוס מים (החלב אזל). הגענו לבית ספרנו, ובחצר הפנימית התגלה לעינינו מחזה בלתי נשכח - מאות ילדים הדביקו לדש מעיליהם טלאי צהוב מבריסטול, ים של טלאים צהובים. אי אפשר היה להבדיל מי יהודי ומי לא - אקט של הזדהות? תמיכה? מי ארגן, מי עומד מאחורי זה? זכור לי, שהמורים נעו בין התלמידים לא בנחת ובניגוד לכללים הוכנסנו לכתתנו שלא על פי לוח הזמנים. המורה, קצת נבוכה, ביקשה מהתלמידים הלא יהודים להסיר עד להפסקה הבאה את הטלאי והקריאה הודעה של מנהל בית הספר: "צרפת עוברת בימים אלו שעות קשות, ולא נרשה בין כותלי בית הספר פעילות חריגה שאינה באישורה של הנהלת בית הספר - כל הפרת משמעת תיענש בתומרה".

רכון על המחברות התקשיתי להתרכז. שאלתי את עצמי, האם כבעבר נהיה עכשיו חברים של כל התלמידים ולא יתרחקו מאיתנו. למשאלה זו לא קיבלתי מענה - מספר דקות לפני צלצול הפסקת עשר נקראתי למורה. קינן בלבי החשש שתגער בי על שלא השלמתי את כל השיעורים. הביטה בי, ובנימה יבשה הודיעה לי שעלי להתייצב מיד במשרד מנהל בית הספר.

קפאתי על מקומי. לא הייתי מסוגל לזוז ולהוציא הגה מפי. רק בנסיבות מאוד חמורות נקרא תלמיד למנהל בית הספר. ופירושו: עונש כבד עד סילוק מבית

הספר. אולי יאשימו אותנו שאנו יזמנו או הפצנו טלאים צהובים מנייר בריסטול?
ייתכן והמורה חשה בסערה שהתחוללה בקרבי, ובטון רך ציוותה לא להתמהמה
יותר והוסיפה: אחיך גם יהיה שם.

הלכתי, ובדרך הרהרתי מדוע נוחתים עלינו כל כך הרבה צרות ופרצתי בבכי.
רוברט ישב על הספסל בכניסה למשרד, מכונס בתוך עצמו, מבוהל, ולא הספקנו
להחליף משפט, כי הוזמנו פנימה.

את מנתל בית הספר לא הכרנו אישית. מדי פעם ראינו אותו חולף בפרוודורים
או בטקס להענקת תעודות. ניצבנו לפני שולחנו ביראה ופחד, למרות שהוא לא הראה
סימני כעס. הופתענו מסגנון דיבורו האבהי. שבו, עלי לשוחח אתכם. ופתח: תסירו
כל חשש מלבכם, לא ביצעתם כל עברת משמעת. תקשיבו היטב לכל מה שאומר
אליכם, ותפעלו לפי הוראותי. אני מודע למצבכם הבלתי אפשרי, אינכם יכולים
להישאר יום נוסף בדירתכם. הינכם שני ילדים גלמודים, וסכנות רבות אורבות לכם,
הן מהגרמנים והן ממלשינים. נכנסתם לדירתכם שלא כחוק, היא הוחרמה על ידי
הגרמנים. תדעו, שדודתכם לזיה בקשר איתי. היא לא מסוגלת במצבה לחוש
לעזרתכם. היא אוהבת אתכם ומתייסרת שאין באפשרותה לבוא במגע אתכם. לכן,
תשלימו את יום הלימודים ותשובו לביתכם מבלי לעצור באף מקום. בשעה שמונה
בערב בדיוק, לא דקה לפני מועד זה, תביטו דרך החלון ותראו מכונית סיטרואן על
יד ביתכם. מיד תנעלו דירתכם ובזריזות תרדו את המדרגות. הדלתות האתוריות של
הרכב תהיינה פתוחות, תתיישבו ותנעלו אותן. אל תדברו עם הנהג, ממילא לא ישיב
לשאלות. הוא יסיע אתכם למקום מבטחים שם יטפלו בכם. אינכם לוקחים אתכם
דבר מלבד מעיל, ללא הטלאי הצהוב. תשתדלו לאכול ארוחה דשנה בקנטינה, כי לא
אוכל להבטיח ארוחה נוספת אלא בשעות מאוחרות של הלילה. אין לכם שעון, קחו
את שלי. תמסרו אותו לנהג. אם הרכב ייעצר על ידי מחסום משטרה או מכל סיבה
אחרת, אתם אינכם מדברים, רק הנהג יענה. הוא ילבש כובע גרב, מעיל עור שחור,
אינכם יכולים לטעות. האם הכל מובן? בקול חלוש השבנו בחיוב. אם כן, המשיך, כל
הנאמר בינינו סודי וכל אמירה מיותרת יכולה לסכן את המבצע והמבצעים.

עקב הטלטלה העזה שפקדה אותנו זה מספר ימים, בית הספר היה עבורנו עוגן, ובכוח נאחזנו בו. לכן לא העליתי על דעתי שלא נשוב יותר לכאן. כמצוות המנהל נפרדנו מתלמידים באמירה "להתראות מחר".

אווירת נכאים בבית. אני רוצה את אמא ואבא תיכף, עכשיו. לאן אנו נלקחים? מה יהיה גורלנו? אני רוצה לצעוק לכל העולם, שידעו שמתאכזרים בנו. אין מתאה, רק בכי חרישי, המופרע על ידי שעון צלילים הניצב בסלון ומשמיע כל שעה מנגינתו. שעת האפס מתקרבת. אני נקרע בתוכי, וחש שזאת הפעם האחרונה שאני רואה את המקום, יותר לא נשוב לכאן.

צליל ראשון של השעה שמונה. אחי מחזיר אותי למציאות, מושך אותי החוצה. יד ביד בחשיכה יורדים במדרגות. אנו בחוץ. המכונית על שפת המדרכה, דלת אחורית פתוחה, ואנו בפנים. אינני מבחין בתווי פניו של הנהג, כובע גרב מכסה את מצחו. עזבנו את פאריס, גם הפרוורים מאחורינו, שדות, כפרים, ערי שדה. ללא התראה מוקדמת הרכב נעצר. הכביש ריק ואין נפש חיה בסביבה. הנהג מסיר את כובעו, ולתדהמתנו ניצב לפנינו מנהל בית הספר. אנו מצוויים לצאת מהרכב.

הוא מגיש לנו תה מתוך טרמוס, וחיוך אבהי על פניו - אני מעדיף להפתיע מלהיות מופתע, מסביר לנו. אני מביא אתכם אצל ידידים שלי, להם חווה רחבת מימדים כמאה קילומטר מכאן. הם מצפים לבואנו, יותר נכון לבואכם. תרגישו טוב אצלם. הכיסוי שלכם: הנכם ילדי חברים שלהם שהחליטו לשגר אתכם מחוץ לפאריס מחשש הפצצות בנות הברית והצנע, ממילא בעוד פחות משבועיים מתחיל החופש הגדול והם רוצים אוויר צח לילדיהם. לאחי ששמו רוברט שם צרפתי מובהק, אתה תיקרא מעכשיו לא וולף ולא וילי (שם חיבה), אלא ויקטור. שם המשפחה יהיה מעתה ראוש ROCHE ולא רייזמן. תעודות מתאימות יקבלו עבורכם המארחים שלכם. אתם תשהו אצלם כל עוד לא תרחף סכנה ולא יגלו זהותכם האמיתית. דודתכם מדווחת, ורק היא ואנוכי יודעים מקומכם. אני רוצה שתדעו שהחברים שלי מסתכנים ואם הם ייתפסו דינם מוות. לכן תשמעו להוראותיהם ותפעלו בהתאם.

הנכם עוברים ימים קשים, ואני רוצה שתדעו שאנשים רבים, בסתר, במחשבת, התגייסו כדי לעזור למוכי גורל כמוכם. מספיק דיברתי, עלו לרכב, אנו זזים.

נמנמתי, והתעוררתי כשהרכב כבר חנה בחזית בניין רב מימדים. זוג בגיל העמידה הקביל את פנינו. מנהל בית הספר התחבק איתם ושוחח בצד עם בעל החווה, וכולנו נכנסנו פנימה. המארחים שלנו השרו עלינו אווירה טובה. האשה שוחחה איתנו בתביבות, ובמקביל להגשת ארוחה הסבירה לנו שלמחרת נעשה הכרה עם יתר בני הבית, נוכל לסייר בחווה ובמשק החי, אם נרצה נוכל לעזור בעבודות שונות ומפאת השעה המאוחרת והעייפות ממליצה שנישן וננוח מתר ככל שנחפוץ.

בטרם נאחל לכם ליל מנוחה, אנו רוצים שתזכרו ותכניסו לכם טוב טוב לראש ששם משפחתכם ראוש. ואתה! הצביעה עלי - שמך ויקטור. אל לכם לצאת משטח החווה אלא בליווי שלנו והכפר הוא מחוץ לתחום. נצייד אתכם בביגוד ואביזרים החסרים לכם. בנימה פסימית הוסיפה, מבקר אותנו מדי פעם בפעם כומר הכפר, בעת שהותו נרחיק אתכם בתירוצים שונים מכאן.

נרדמנו וקמנו עם זהות חדשה בסביבה לא מוכרת. המארחים, אינני זוכר את שמם, הקלו ככל האפשר על קליטתנו. ההסבה מילדי העיר לילדי חווה תקלאית היתה מהירה. פעם ראשונה ראינו מקרוב פרות, חזירים, ארנבות. היינו מלאי התפעלות. אספנו ביצים, חילקנו חציר ופיזרנו קש. ניסו להסיר מליבנו דאגות. למרות האווירה הפסטורלית בה היינו שרויים, התרבו סימנים מבשרי רעות. יותר ויותר קלטנו חלקי משפטים, כגון: "ביקורת תעודות", "הלשנה", "האם ילדי חבריכם ביקרו בעבר אצלכם?", "משתפי פעולה", "ילדים יהודים מוסתרים באזור", "הגרמנים הארורים מסיירים בסביבה". עננה כבדה ריחפה מעלינו. גם לי היתה תחושה של סכנה האורבת לנו.

שבנו, רוברט ואני, באחד הבקרים משדה תלתן, ובקירבת הבית הבחנו בתלת אופנוע צבאי ושני חיילים גרמנים, אחד בעל דרגות, משוחחים עם בעל הבית שלנו. רוברט תפס אותי בשרוול, משך אותי אחורה, והתחבאנו בתוך מחסן כלים. רעד עבר בי, ונרגעתי רק לאחר שהסתלקו מהמקום. "הם דורשים אספקה טריה, ביצים, תלבי", סיפר בארוחת הצהריים בעל הבית לאשתו. המשמעות - ביקורים תכופים

שלהם אצלנו, החרמת תוצרת. בעל הבית הביט בנו ושתק. חיבבתי את האנשים האלה, הם נסכו בנו קצת שקט נפשי, תקווה, ולא רציתי שיעקרו אותי מהמקום ומההורים המאמצים.

ככל שהימים והשבועות חלפו, התרבו רמזים על אירוע בלתי צפוי קרב. לשווא השתדלו להסתיר מאיתנו החרדות. כעבור ימים מספר, בהבעה מיוסרת הודיע לנו המארח שעלינו לעזוב בדחיפות עוד היום, וננקטו כל האמצעים להבטחת יציאתנו בשלום, ובהיסוס מה הוסיף: איננו יכולים לערוב יותר לבטחונכם. לאן פנינו? כיצד? לא נאמר לנו, מלבד להיות מוכנים לדרך עם רדת החשיכה.

בסעודת הפרידה אינני מסוגל לשים דבר בפני דמעות חונקים גרוני. משפחה נהדרת, איפה נהיה מחר? אני רוצה את ההורים. ראשי מתפוצץ, רעש של רכב. הנהג מקבל שני תרמילים עם בגדים חמים וכריכים לדרך. בולע מרחקים, לא פוצה פה, אפילו מפחיד במקצת. רוברט לוחש לי: אנו חוזרים לפאריס. הוא אמר נכון. האורות מתרבים. עכשיו הנהג מאיט את המהירות, נמנע מלעבור ברחובות ראשיים, ככרות. ישנה נוכחות כבדה של חיילים גרמנים, מחסומים. אולי הוא מביא אותנו הביתה. כאילו ניתש את המתשבה, עוצר ברחוב צדדי, ובטון לקוני מבשר שמצטרפת אלינו נוסעת. דמות מתקרבת אלינו, אשה צעירה. נושאת בידה תיק רחב. תווי פניה לא כל כך ברורים. מתיישבת על יד הנהג, וכעבור מספר דקות אנו בתחנת רכבת.

האשה בוחנת אותנו, קולה ערב, פותחת במונולוג: צרפת חצויה לשני אזורים - האזור הכבוש, בו שולטים ללא מצרים הגרמנים בסיוע ממשלת וישי. האזור החופשי, בו שלטון ממשלת וישי עם נוכחות גרמנית פחותה. למרות היותכם מצוידים בתעודות מתאימות, הישארוותכם באזור הכיבוש כרוכה בסכנה חמורה. אי לכך, הלילה אנו נעבור ברכבת מאזור הכיבוש לאזור החופשי. בתחנת מעבר סמוך לעיר לימוז' תיערך על ידי הגרמנים ביקורת אישורי מעבר וזהות. לא אפרט יותר בשלב זה. תזכרו! הצלחת המבצע מותנית בראש ובראשונה בהתנהגותכם לאורך כל המסלול והקפדה על הוראותי, והנה הן: עלייה לרכבת בעוד ארבעים דקות לערך.

אני מלווה אתכם, הרי אנו קרובי משפחה. מטרתנו להתאחד עם משפחתנו, שרוב רובה מתגוררת באזור החופשי. מרגע העלייה לקרון אינכם משוחחים ביניכם. אציע לכם שתייה וכריכים. יש לנו מקומות שמורים, כשאני יושבת בפתח התא ואתם משמאלי. אתם תרדמו כשאתם נשענים אחד על השני. אם אינכם מסוגלים להירדם, אתם חייבים לעשות כאילו. אני אכסה אתכם בשתי שמיכות שהבאתי אתי, כך שגם פניכם לא ייראו. כשנגיע לתחנת המעבר והביקורת, הרכבת תיעצר ואז תחל הבדיקה. כל המסמכים בידי, ורק אני עונה ומשיבה לשאלות. אני מדגישה שוב, הנכם ישנים ולא מגיבים. הגרמנים מצוידים בפנסי כיס מאוד חזקים, וייתכן וירימו את השמיכות להשוות בין תמונותיכם ואתם. בשום מקרה אין לפקוח עיניכם. כעת אנו ניגש לרציף המתאים, ונעלה על הרכבת. אם אתם רוצים לשירותים, זה הזמן. בטרם נוזז לדרכנו, מישהי רוצה להיפרד מכם. היא מסכנת את עצמה, וחייבת לתזור מיד על עקבותיה.

מלווה על ידי הנהג הופיעה הדודה ליוה. זרקנו את עצמנו אליה, חיבוקים, ליטופים ללא מלים. סוף סוף משפחה, להתרפק על העבר, על המוכר. אני עוקבות אחריכם מרחוק, אמרה, ההורים יחזרו, הדוד מוריס גם כן, ושוב נהיה משפחה אחת. נישקה אותנו ונעלמה במהירות.

גרמנים רבים שרצו בתחנת הרכבת. מדי פעם בפעם ערכו בדיקות זהות. רבים ניסו, כנראה, לעבור לצרפת החופשית ונתפסו כאן.

הרכבת, עמוסה לעייפה, שעטה דרומה. מותשים מאירועי היום נרדמנו. המלווה שלנו מנממת. כפי שהסבירה לנו, כיסתה אותנו בשתי שמיכות. בתחנות בדרך אני מתעורר, ושם לב שהיא דרוכה. ביקורת וניקוב כרטיסים. היא משתדלת להפגין טבעיות. אני, הנשען עליה, מרגיש רעידה קלה. תישן, תישן, מצווה עלי. רוברט שקוע בתרדמה עמוקה, מנסה להתמתח ואין מרחב. העייפות גברה עלי, עצמתי את עיני.

הזמן חלף כהרף עין. כעת אני עירני. מהלילה הזה פיתחתי חוש שישי לסכנה קרבה. הרכבת עצרה בחריקה מחרישת אזניים. מבעד לחלון חשוך, אם כי פה ושם מבצבץ השחר. אורות לא נראים, איננו חונים בתחנה. נביחות כלבים, קולות רמים

בגרמנית, רשרוש הליכה על חצץ, דלתות נפתחות בחוזקה. רוברט לא מראה סימני התעוררות. המלווה לוחשת לי, עצום עיניך, אתה ישן - ומכסה את ראשי.

קצין וחייל גרמנים בליווי שוטר צרפתי ניצבים בפתח תאנו, סוקרים את הנוכחים. החייל בתנועה סיבובית מעביר אלומת אור הפנס על כל הנוסעים. דממה מוחלטת. לבי דופק בחוזקה. קצין פוקד בצרפתית כבדה להציג את רשיונות המעבר, צורח "ניירות, ניירות, מהר, מהר". אני מריח עור מגפיים. אחד הנוסעים נצטווה לעזוב את התא ולעמוד במעבר. המלה "חקירה, חקירה" חוזרת על עצמה. הבדיקה נמשכת ואורכה כנצת. השוטר הצרפתי פונה אל המלווה, ותשובותיה כנראה מספקות. הוא מחליף משפטים עם הקצין הגרמני, ותמה הבדיקה. הם פינו את תאנו לעבר תא סמוך. מתחת לשמיכה, המלווה תוקעת את כף ידה בשלי. אני מבין שהיא מעבירה לי מסר, ומנחש שגולה אבן מלבה.

תחנת הרכבת לימוז, בירת תעשיית הפורצלנה בצרפת. נכנסנו אליה בשעות מוקדמות של הבוקר. במעורפל זכור לי גבר לבוש בגדי איכרים הממתין ברציף. לאחר שיחה קצרה עם המלווה, היא מוסרת אותנו לידיו, יש לשער בהרגשת הקלה - הפיקדון היקר נמסר בריא ושלם לתעודתו. בחיבוק אמהי ונשיקות אנו נפרדים ממנה. כעת לאור היום אני שם לב לעובדה עד כמה יפה היא עם שערותיה הבלונדיניות.

אנו רעבים וצמאים, ובתרמילינו כריכים, צידה לדרך, אותם קיבלנו מהזוג בחווה רק אתמול. קשה לדמיין שטרם חלפה יממה מאז, וכבר הכל רחוק מאיתנו. השתמשנו באמצעי תחבורה שונים עד הגיענו למחוז חפצנו - חשמלית עירונית, רכב, כרכרה רתומה לסוס והליכה רגלית. לא שאלנו ולא ידענו לאן פנינו. נעשינו אדישים. ככל שאנו מסוגלים לראות, יער המשתרע למרחקים, ים של עצים, השמיים כמעט לא נראים. הרגליים כושלות, יבלות, עייפות גופנית ונפשית.

אנו נחים על בול עץ. ישוב, סימן חיים לא נגלה לעינינו כבר זמן רב. האיש מבין שעליו להפית בנו כוחות חדשים, הגענו לקצה גבול הסיבולת. עוד כתצי שעה הליכה ואנו נגיע לטירה. אני תמה על המלה טירה, אותה שמעתי בהקשר למלכים או אגדות שקראתי. שם תנוחו ויחבשו את פצעכם, תשתלבו בחברת הילדים ותנוער השוהים במקום. הטירה נמצאת בטבור היער, חלקו חצינו רגלי, שבע שמונה קילומטר. המקום מוסתר, דרך המלך משובשת, אין בקירבה ישובים, עצי ערמונים בשפע. לדבריו, למקום יתרוונות רבים. התיאור לא מתיישב בראשי עם טירות של מלכים, נסיכים, רוזנים. ההליכה כרוכה בכאבי תופת. רוברט אוחז את ידו, ובמאמץ עליון אנו מסיימים את הקטע האחרון.

כניסתנו לבניין לא עוררה תשומת לב כלשהיא. מאידך הופתענו לשמוע בליל של שפות - גרמנית, יידיש, נאדרלנדית וכמובן צרפתית. חרות בזכרוני המפגש הראשון הזה עם מספר רב של ילדים, נוער יהודי, כולנו תחת גג אחד. שיכנו אותנו בקומה השנייה, כמדומני שמונה עשר בכל חדר. מהר מאוד נכנסנו לשגרה. רובנו עסקנו בכל מיני עבודות שירות לטובת הכלל - נקיון חדרים, חדר אוכל, קילופים, קומץ בוגרים הפעיל נגריה מאולתרת. מדי יום יצאנו לאסוף ערמונים, אותם הגישו לנו בארוחות במתכונים שונים ומשונים. המאכל הזה היה חלק בלתי נפרד מהתפריט, ולא פעם שבר את רעבונו. הצוות הניהולי - מדריכים, מטפלות - היו לרוב בעצמם פליטים נרדפי הנאצים, בעיקר יוצאי גרמניה שהצליחו לברוח, וביניהם גם הרופאה שטיפלה ברגלי ובדקה אותנו כשהגענו. תפקידיה היו בנוסף להשליט סדר וגם לקיים תנאים היגיינים בסיסיים. טון דיבורה היה יבש, נטול רגשות. נסיבות הזמן גרמו לסדר קדימויות שונה - ראשית כל להציל מציפורני הנאצים, טף, ילדים, נוער, מבוגרים - רווחתם היתה בעדיפות שניה, והרגשנו זאת היטב על בשרנו.

המשימה: לשרוד, לשרוד בכל תנאי. צנע, תת תזונה, חוסר טיפול אישי, רטיבות, קור, מחסור בביגוד הולם. נולדנו לחיות ולגדול בתא משפחתי, בסביבה אוהבת, ומצאנו עצמנו נדרשים להסתגל לחיי שיתוף, חיי משפחה גדולה ואומללה. לא אשכח

את הבכי של השכן שלי למיטה המתגעגע להוריו ואין מנחם, אחר שלא פוסק שעות לבקש את אמא, אמא. ישנם מרטיבים בלילה - מיאוש? בדידות? חוסר תשומת לב אישית? באחת הלילות החלה לחלחל בתוכי המחשבה, שלא אראה בקרוב את הורי. לבטח אם היו יודעים מצבנו, אין ספק מזמן לא היינו כאן.

מדי פעם הגיעו לטירה ילדים חדשים, והורגש ביתר שאת המחסור במזון. למרות מסירותם והרצון להקל עלינו, ההנהלה והמדריכים לא יכלו להסתיר את חוסר האונים. רוברט ואני נעדרנו פעמים רבות מחדר האוכל. בצוותא עם חברים העדפנו לשבת מסביב למדורה - הערמונים היו טעימים יותר, וגם התחממנו. יוצאי גרמניה סיפרו בצרפתית משובשת על היטלר וחבר מרעיו, על ההשפלות מהן סובלים היהודים שם, גזיזת הזקנים ודרכי הבריחה שלהם. הקשבנו פעורי פה והלקסיקון שלנו התעשר במושגים שלא הכרנו - היטלר, מחתרת, השוק השחור, ארץ מובטחת, שווייץ.

באחד הערבים, כשאנו ישובים בחדר האוכל, קם המנהל וביקש למסור הודעה. אישיות חשובה אמורה מחר לבקר בטירה, ודרוש מתנדב ללוותו בדרכו לכאן. הפנייה מוזרה ומצריכה הסבר, לכן הוסיף: אדם זר וצרפתי לא שגורה בפיו, המתהלך לבדו ביער יעורר חשדות, בליווי ילד המשותח עימו. התופעה מוכרת לשכנו.

מה הניע אותי להרים את ידי לא אוכל להסביר. רוברט הביט בי בהשתוממות. הילדים נעצו עיניים לעברי. גל חום פשט בגופי, פחד אחז בכל עצמותי, ולחזור בי כבר לא רציתי. בתום הארוחה הוזמנתי למשרד ופירטו באוזני תכנית המשימה. אם זכרוני איננו מטעה אותי: ננוע מחר בשעות הצהריים, עם כרכרה רתומה לסוס עד לתחנת רכבת. עלי לשבת ולהמתין על ספסל בחזית התחנה עד בוא הרכבת. האיש יתקרב אליך, סימן היכר כובעו חום, ויפנה אליך בשאלה: האם ניתן להשיג ביצים בסביבה? תתעלם מהמבטא שלו - מיידית תעזבו את התחנה, במורד הרחוב יחכה לכם העגלון. אתה חייב לגלות סימני חיבה לאיש, הוא ילטף את ראשך, יתבק אותך מבלי לפתוח פיו. תנועו כברת דרך עם העגלון עד הכניסה לדרך הראשית אל הטירה. משם אתם ממשיכים שניכם רגלי מבלי לסטות ימינה או שמאלה ולהתעכב. אם תיתקלו באיכר או חוטבי עצים, תתחוב את ירך בזאת של האיש, תאמר שלום

ותגבירו את קצב ההליכה. על פי לוח הזמנים, בקטע אחרון מהדרך יתחיל להחשיך, ומצפים לבואכם בשעות הלילה.

התהפכתי במיטתי. לא הייתי מסוגל להירדם. שיננתי בבוקר פעם נוספת עם המנהל את פרטי המבצע, ובשעה היעודה יצאנו לדרכנו. הכל התנהל כשורה. התריג היחיד - העגלון כבידני בכריך עבה וטעים, ופרץ בצחוק רם בראותו את מהירות הזלילה שלי. הכובע בצבע חום, הסיסמה נאמרה, התרחקנו מהתחנה. האיש, צעיר ונמרץ, הביט ללא הרף מאחוריו. חצינו את היער מבלי לפגוש נפש חיה. בחושך, רשרוש העלים, הענפים, הרוח המנסה לפלס דרכה דרך העצים, הטילו עלי אימת בדמויני ראיתי זאב מתנפל עלינו. רעדתי כולי, ונרגעתי רק בראותי בין העצים את אורות הטירה.

הרעיפו עלי מחמאות, וזכיתי לארוחה משופרת. "ההרפתקאה", כפי שרונברט הגדיר זאת, המאורע שבר שגרת חיינו. סיפורי בריחתם של יוצאי גרמניה ואחרים הלהיבו לא פעם את דמיוני ושאלתי את עצמי לא פעם אם במצב דומה הייתי מנסה להיחלץ מרודפי. לאתר אותי מסע משום מה לא הטלתי ספק בכך - ביטחון עצמי מופרז? ייתכן.

לא חלפו ימים רבים והמציאות עלתה על הדמיון. התעוררנו לילה אחד לשמע צעקות שעלו מקומת הקרקע. הבניין היה מואר כולו, וזרקורים סרקו את השטח. ראינו מבעד לחלונות תנועה ערה של משאיות בחזית הבניין וחיילים גרמנים גוררים ודוחפים לתוכן את השלל שלהם - ילדים, נוער, מבוגרים, כל מי שנתפס. בבהלה פרץ לחדרנו אחד המדריכים בקריאה נואשת להתלבש, לברוח, לברוח, עוד מעט הם עולים לקומה הזאת. הוא פתח את החלון האחורי והחל לקשור מספר סדינים יחד וחיבר את החבל המאולתר למעקה. תושייתו וקור רוחו הצילו רבים מאיתנו.

מישהו יעזור למטה לנחות על הקרקע, אני מתחנן, הוא צעק, תזדרזו, תזדרזו, מהר להשתלשל אחד אחרי השני, לא שניים בבת אחת, פן הסדינים ייקרעו. לתפוס הסדינים בתוזקה, לא להיבהל. בהגיעכם אל הקרקע, לרוץ ישר אל תוך היער, תתדרו פנימה בעומק מאות מטרים ותישארו שם עד שניתן לכם אות לחזור. הם לא הביאו כלבי גישוש. פעלנו כאוטומטים, לא חשבנו ולא הערכנו הסכנות. מלבד שני

ילדים שסירבו להימלט עימנו, מצאנו עצמנו אחרי ריצה מטורפת וקוצר נשימה
נחבאים ביער.

רובנו סבלנו מחבלות, שריטות ברגלינו ובידינו, כתוצאה ממגע בקיר מחוספס,
בענפי עצים, שיחים, מישהו נקע רגלו.

בילינו לילה ארוך, נשענים אחד על השני, חלקם עדיין לבוש בפיגימה, חלקם
יחפים, מפוחדים, אומללים, אובדי עצות.

השמש כבר זרחה ולא נקראנו לשוב. צינת הבוקר, הרעב, הרטיבות, הציקו לנו,
ומבלי שנדברנו לאט לאט התקרבונו בטווח ראייה מהטירה. דומיה מוזרה אופפת את
הבניין. כל החבורה - שישה, שמונה? - נשאבים פנימה. בקומת הקרקע אנדרלמוסיה
מוחלטת, כלי מיטה וחלקי לבוש מפוזרים על הרצפה. דיירי הקרקע נעלמו, אינם -
איש הצוות, מטפלת, מגיחים לקראתנו. על תווי פניהם ניכרים חוסר השינה, ויותר
מכל הטרגדיה שהתחוללה אמש. אין צורך במלים. המיטות הריקות, הדממה במלוא
עוצמתה, הן עדויות מוחשיות.

כעבור יום יומיים נתבשרנו שהוחלט לפנותנו למקום בטוח יותר. בלי נוסטלגיה
נפרדת מהטירה. לא חיבבתי את המקום. הייתי צעיר מדי, ולא יכולתי להבין
שאנשים רבים ומסורים סיכנו ושילמו בחייהם על מנת שנוכל להינצל ולשרוד. פעם
ראשונה - ובאלו נסיבות! - נחשפתי לחיי קומונה, לשיתוף, לתיות ביחד. לא ידעתי
אז שעבורי התא המשפחתי התנפץ לשנים רבות.

פעם נוספת ואחרונה, בשעות בין הערביים, חצינו את היער בכיוון תחנת הרכבת,
אותה כבר הכרתי. הנסיעה ברכבת ארכה לילה שלם ובשעות הבוקר היינו בתחנתנו
החדשה, בעיר לורדה - LOURDES. מיקומה בהרי הפירנאים, הרים מושלגים
מסביבה ונוף עוצר נשימה. מלבד היותה עיר מקסימה ואתר תיירות בינלאומי, ניתן
לומר שהיא עיר הבירה של הנצרות בצרפת ומחוצה לה. מדי שנה נוהרים אליה אלפי
צליינים, ביניהם נכים רבים המבקשים מרפא ומזור למכאובם ומגבלותם. במתצית

השנייה של המאה השמונה עשרה חיה בעיר, אז עיירה, עלמה ושמה ברנדאט. היא נהגה לרעות את צאנה ולטייל לאורך שפת נהר ששמו לגאב. והנה פלא פלאים, במערה בקרבת הנהר האם הקדושה הבתולה התגלתה פעמים מספר לברנדאט פנים אל פנים והשמיעה לה מסרים שונים. ברנדאט סיפרה ותיארה את המפגשים ולא האמינו לה. רק לאחר שהתופעה חזרה על עצמה, הכירה הכנסיה בנס. ומעלמה פשוט עם, נטולת השכלה, הודות לחזיונות שהיא חוותה הוכרזה לקדושה על ידי הכס הקדוש ושמה שונה לברנדאט הקדושה. מעל למקום בו הופיעה האם הקדושה, מעל המערה נבנתה כנסיה רבת מימדים, והשטח בין הנהר והמערה הוכרז כאתר מקודש. בפתח המערה תלויים עשרות קביים של צליינים נכים, משותקים, שבאו להתפלל ולבקש רפואה לנכותם, תפילתם נענתה וקמו על רגליהם בריאים לחלוטין.

בנסיעה הלילית לא שמתי לב שרוב הקרונות ברכבת תפוסים על ידי בני נוער, ורק בירידתנו ראיתי אותם ממלאים את הרציף.

בטרם עזבנו את הטירה נאספנו לשמוע מאיש צוות תזרין ומידע על הצפוי לנו בתחנתנו הבאה בעיר לורדה. המפלצת הנאצית הכפילה מאמציה לשים ידה על כל יהודי ולבטחונכם תיאלצו לטשטש לא רק את זהותכם אלא לחיות ולהתנהג כנוצרים. שמותיכם הבדויים הם כיסוי חלקי בלבד. מעתה הסוואה מירבית הכרחית.

משפחות נוצריות מפאריס והפריפריה המודאגות מהצנע המחריף וממעשי איבה אחרים, מעבירים לאזור "החופשי כביכול" של המדינה את ילדיהם באמצעות ארגון נוצרי הנתמך על ידי הכנסיה והכמורה. מאות בני נוער נוצרים מאורגנים היטב מלווים על ידי כמרים, זורמים לעיר לורדה. משכנים אותם בבתי מלון שונים תחת ההשגחה ומרות הכנסיה. מצפה להם פעילות מגוונת, תפילה בכנסיה, שיעורי דת, סיוע לצליינים נכים, טיולים. בתיאום עם הכמורה ובידיעת קומץ מצומצם של כמרים, תשובצו לאחת הקבוצות. אנו נדע על מיקומכם ותנועתכם, ונדווח מעת לעת על מצבכם. ברם, לא נוכל ליצור קשר בלתי אמצעי עמכם, אלא רק אם נשקפת לכם סכנת חיים. עליכם להיטמע בחברה ובסביבה הנוצרית, ולהשתתף עם קבוצתכם בפעילות היום יומית.

ננקטו צעדי מנע לגילוי זהותכם האמיתית, כגון בדיקות רפואיות, רחצה בנפרד. אנו ערים לתקלות וסכנות העשויות לקרות ולקרוע את הכיסוי שלכם. לא מצאנו, לדאבונו, דרך אחרת להבטיח את שלומכם.

כך רוברט ואנוכי, "ויקטור", קורבנו והתקרבו לנוצרות. סדר היום היה קבוע: קימה, רחצה, תפילת הבוקר בקתדרלה, ארוחת בוקר, שיעורי דת, מקרא, ניתנו באחד המבנים של הכנסייה בעיר. הפסקת צהריים. בהמשך, קבלת פנים לצליינים, הכוונתם למערה, סיוע למוגבלים, משותקים, נשיאת אלונקות. למרות מצבנו הגופני הירוד, עזרנו לנכים רבים שהביעו רצונם לטבול במי הנהר על יד המערה, בתקווה שיתחולל נס וייגאלו מנכותם. חזרה לספסל הלימודים, ומדי פעם טיול בעיר או פרווריה. סעודת ערב, זמן חופשי, תפילה וכיבוי אורות.

בימי ראשון וחג, בלבוש אחיד וחגיגי התכנסנו למסדר ברחבה הסמוכה לקתדרלה. כל הקבוצות יחד שרנו בהתלהבות שירי הלל והודיה למרשל פטן (גיבור מלחמת העולם הראשונה, האיש שתתם על הסכם כניעה לגרמניה הנאצית, ועמד בראש ממשלת בובות ששיתפה פעולה בנפש חפצה עם הכובשים והוציאה לפועל הוראותיהם) ושירים פטריוטיים אחרים בשיבחה של צרפת הנאורה והמתחדשת, הבונה עם הגרמנים עולם חדש. לפעמים הייתי מבחין בעוברי אורח, היורקים או מבצעים כלפינו תנועות מגונות. אז לא הבינתי פשר התנהגותם. בסיום הטקס נטלנו, כמובן, חלק במיסה (תפילה) של יום ראשון בבוקר, ולאחריה פנינו אל מגורינו בתהלוכה והשמעת שירי לכת, הכל בליווי ותחת עינם הפקוחה של הכמרים.

תוך פרק זמן קצר יחסית סיגלנו לעצמנו ושלטנו במנהגי הנצרות. סידורי תפילה, כריעה על הברכיים, סימני הצלב, ברכות לפני ובתוך הסעודה, וידויים למיניהם, בקשות סליחה ומחילה על חטאנו. כפרס עבור התנהגות טובה זכינו בקלפים עליהם מודפסים קדושים למיניהם. הורגלנו לנוכחות צלב מעל מיטתנו וראשנו. המזון שהוגש לנו היה דל ונבצר היה מאיתנו להשלים מתוסר כסף כיס. יחס הכמרים כלפינו באופן כללי היה הוגן, אם כי היה אפשר לחוש פה ושם עוינות עצורה או קרירות מופגנת.

נעלתי והפנמתי יהדותי עמוק עמוק בתוך תוכי, והשתדלתי להיות נוצרי ראוי. זוכר אני רגעים, זמנים, נסיבות בהם העדפתי בבירור את הנצרות על היהדות. חשבתי לתומי, שהיהדות גרמה למשפחתי ולי צער ועוול. ייתכן והייתי מתקרב ונדבק לגמרי לנצרות לולא הפירושים, המסקנות, מוסר השכל שהאזנתי להם מדי יום ביומו בשיעורי דת ותולדות הנצרות.

המורים, מחנכים שלנו היו כמרים צעירים, אולי פרחי כהונה. אש האמונה לכאורה בערה בתוכם. בשיטתיות ובמרבית השיעורים או הדרשות לא פסחו מלהזכיר אשמת היהודים לצליבת ישוע והבגיזה הנוראה של יהודה איש קריות בגינם הוטלו על העם היהודי עונשים, נידוי וסבל קשה מנשוא. בקולות רועמים ובפתוס היו מונים את הגזירות: גלות, פיזור העם היהודי לרסיסים בין העמים, נרדפים כמיעוטים, ותמיד טרחו להדגיש "עד קץ הימין". זכור לי במיוחד כומר אחד, מבוגר יותר, כשהוא היה מונה את הקללות והיסורים הצפויים לנו, היה מרים את קולו, מביט אלינו במיוחד, עדות מוחשית, חיה, להאשמותינו. לא אדע להסביר מדוע דבריו קוממו והרגיזו אותי - נפגעתי אישית, רציתי לצעוק, להסביר לכל התלמידים שנאמרים דברי שקר, לחשוף את הזהות האמיתית שלי ושל הורי, ולומר להם שלא עשינו כל רע לאיש.

מי היה מאמין? וגם אסרו הלוא עלינו להתבלט בכל צורה שהיא, לאור האשמות הבוטות התערערה אמונתי בכמרים. בלילות, במיטתי, הבדידות, הגעגועים להורים העיקו עלי. הייתי מכסה פני ובוכה. הרהרתי על האי צדק שנגרם לנו, והחלטתי שעלי לעשות משהו ולהגיב - מעתה אתנקם ואתפלל לאל, אבל לא שלהם, לשלנו! לעולם לא יפענחו מחשבותי וכוונותי. בתחילת תפילתי אזכיר תמיד שאני פונה לאל שלי. התעודדתי מהרעיון, והרגשתי שופרה במקצת.

העיסוק בנכים היווה עבורי אתנחתא יומית. משוחרר קמעה ממסגרת נוקשה, ציפיתי בקוצר רוח לחלק זה של היום. ביצענו את המוטל עלינו בזוגות, ובקושי בכוחות משותפים היינו דוחפים עגלות נכים עד המערה וממתניים בצד עד לסיום תפילתם ומחזירים אותם למקום הריכוז. אם בפעמים הראשונות הייתי אדיש לנושא הנס, ככל שהזמן חלף גברה סקרנותי, עד כדי כך שבתפילותי ביקשתי להיות עד לנס מתחולל ולראות במו עיני האירוע הנפלא הזה. אחי רוברט, בהומור שלו, היה

אומר לי: כשזה יקרה תהיה גם אתה בר מזל, כי בדרך תזרה הנכה כבר לא נכה ידחוף את עגלתו בכוחות עצמו.

משום מה פעם אחת בודדת זכינו רוברט ואני להוות זוג. משימתנו המשותפת היתה להוביל משותק עד לבריכה סמוכה למערה, בתוכה זרמו מי הנהר. האיש ביקש לטבול את גופו בתקווה שיתחולל הנס למענו הגיע עד הלום. מקור הנהר בהרים המושלגים של הפירנאים ומימיו קרים כקרח. שני גברתנים עם צלב על חזיהם טיפלו בטבילה ואותנו הרחיקו מהמקום. חציו רציני וחציו מבודח רוברט פלט: במים קרים כאלה אפילו משותק ינוס על נפשו. ליוונו בחזרה את האיש שלנו, במקרה זה נס לא קרה.

הביקורים בקתדרלה של לורדה השאירו עלי רושם עז. החלל הפנימי הרב מימדי, התקרה המעוטרת, הויטראזיים, ההד, שירת ילדי המקהלה, טקסי התפילה הססגוניים, הרשימו אותי. למרות תנועה בלתי פוסקת של צליינים ומבקרים, שררה בהיכל המרכזי אווירה רגועה, שלווה. קינאתי בילדים שחגגו הבר או תבת מצווה שלהם, מוקפים משפחה, חברים. הכומר היה יוצא מגדרו בכדי להנעים את החוויה למוזמנים ולאורחים, והכנסיה שימשה תפאורה נהדרת לאירוע. קידמת ההיכל היתה דומה למזבח. בימי ראשון, ראש הכנסיה מלווה בפרחי כמורה ונערי הכנסיה ניהל את הטקס ביד רמה כשהוא ניצב מול צאן מרעיתו על במה מוגבהת לשאת דרשת יום ראשון. היא נאמרה בפתוס, כשהמאמינים בולעים דבריו בשקיקה רבה. השיא של התרוממות הרוח הורגש בעת חלוקת "לחם הקודש" (HOSTIES) - קפסולה לבנה בגודל מטבע, שהונחה על ידי הכומר על לשון מתפללים זכים מחטאים לאחר שהתוודו ועוונותיהם נמחקו כליל.

השתתפנו בימי ראשון גם בתפילה של אחרי הצהריים. נכחו בה מעט מתפללים יחסית, חלקם כרעו על ברכיהם, התבודדו וממרחק מה הבחינו בתנועת שפתיים בלבד.

הנה באחד הביקורים התבוננתי בכיפת התקרה, בויטראזיים, באור שחדר פנימה מבעד לחלונות האטומים לתוך האפלולית, במוטיבים התנ"כיים, פסלונים של

קדושים. הייתי מוקסם, אפילו מהופנט, מהיופי, ההוד, ההדר, העוצמה, שהקרין המקום על מבקריו.

במפתיע, ייתכן בתת ההכרה ואולי באמת, אחזה בי רעדה והרגשתי מאויים. נחרדתי מהאשמות שהטילו בכיתה על היהודים. הרכנתי ראשי. ברור היה לי שישוע, מהצלב שלו, מולו עמדתי, נועץ בי עיניו בזעם. "אשם, אשם. אתה אשם". המשפט מהדהד בראשי. הרגשתי כמו סהרורי. הקתדרלה, הקדושים למיניהם, ישוע, החלו לנוע מסביבי, מגיעים לאזני קולות, "רשעי", "גיהנום", "קללה". בכל כוחותי אני רוצה לברוח, ולא מסוגל. האזהרות, המשמעת, החשש לחשיפה מונעים ממני לזוז, אני קופא במקום.

בשובנו למלון התאוששתי. מאידך מחשבותי השתבשו. הרי כל המאמינים שואפים לגרש את הרוע, השטן, להיות נוצרים טובים, לתמוך בחלשים, לעזור לזולת, לחסות בצילו של ישוע. קלטתי את הדרשות, המסרים. מדוע אינם תואמים את העובדות והמתרחש הוא ההיפך הגמור? אינני רשע, הורי לא הזיקו לאיש ורודפים אותנו ללא לאות. גופי דואב ורגלי כושלות, הלילה בודאי אדרוש מהאלוהים שלנו, ולא שלהם, הסבר, מענה.

ללא התראה מוקדמת והבהרה, הורו לנו, הילדים הקטנים, לעבור למלון אחר בפאתי העיר. לכאורה עניין טכני גרידא, חסר משמעות מיוחדת. רוברט ואני לא סברנו כך. הרחקתנו ממרכז העיר הצביעה על משהו, בשלב זה איננו יודעים את העומד להתרחש בעתיד. לא היו מוזיזים אותנו ללא סיבה.

הימים חלפו, ולא חלו בסדר היום שינויים זולת ההליכה הארוכה יותר. רוברט לא הרפה וחיפש פתרון לתעלומה ושנינו העלינו השערות שונות, כגון: הפליטים הנוצרים מועדפים עלינו, לכן משכנים אותם במרכז העיר. הכומר שסרנו למרותו לא מחבב אותנו, אפילו סולד מאיתנו, לא רוצה יותר לשתף פעולה, לכן הרחיקו אותנו, ועוד כהנה וכהנה השערות.

ללא ספק חושינו היו מחודדים. אדם אינו נבדל במהותו מבעל חי כשעומדים לצוד או לתפוס אותו. כל רשרוש, תנועה חשודה, מפעילים פעמוני אזעקה, המתריעים מפני הסכנה הקרבה ובאה.

בפרספקטיבה לאחור, יש להכיר שהכיסוי שלנו היה דקיק ושברירי והתגלו בו אז הבקעים הראשונים. בתוך סגל העובדים בבית המלון הועלו כל מיני חשדות. מהרבה בחינות היינו יוצאי דופן. מכתבים לא קיבלנו וגם לא שלחנו. ביקורי הורים לא היו, ביגוד דל ומתבלה, כסף כיס אין בנמצא, רחיצה נפרדת, וחמור מכל - ילדים ללא כוונת זדון שוחחו ביניהם בידיש. מהחשדנות להלשנה הדרך היתה קצרה ומהירה. נפוצה שמועה שדווקא במלון אליו העבירו אותנו, אחת העובדות ניהלה פרשת אהבים עם קצין גרמני, והיא זאת שהזדרזה לספר לו ולתאר את המזרויות שבנו. נשמעה גירסה אחרת, על פיה אותה עובדת שמה לב שבגדיו של אחד מהילדים סומנו בשם יהודי מובהק וכמובן שונה לחלוטין מהידוע במלון.

היינו כבר עמוק עמוק בתוך הלילה כשבבהילות העירו אותנו ובלחש נצטוונו לארוז המעט מטלטלין שהיה ברשותנו, להישמע להוראות, לבצען בזריזות, בשקט מוחלט, ולא להתמהמה. לא הורשינו להפעיל תאורה, ולאור נר רדומים למחצה ביצענו כאוטומטים את הנדרש מאיתנו. עד אור הבוקר לפחות אסור שייודע לאיש שנטשתם את המקום. הגרמנים עורכים סריקות בבתי מלון בעיר. נודע להם שנוער יהודי נתבא בין הנוער הנוצרי. עלינו להסתלק מפה מיד. בחשיכה מוחלטת חמקנו החוצה. בחוץ המתין לנו טנדר של מאפיה ידועה בעיר וכולנו נדחפנו לתוכו. אני מניח שכלי תחבורה זה היה היתדי שנע בשעות הלילה מבלי לעורר תשומת לב מיוחדת. במעורפל זכור לי, שבתום נסיעה שנמשכה עד עלות השחר הורידו אותנו בתחנת רכבת עלומה. שהותנו בלורדה באה אל קיצה.

בחוץ עמדה אשה אלמונית והמתינה להגעתנו. פרט אחד צרם בחיצוניותה: מלבושיה לא תאמו גיזרתה, נראתה מבוגרת יותר מגילה הביולוגי. מתוך סל קניות שהיה מונח לצידה, רוקנה על ספסל כריכים, פירות ושתייה. כריכים לא טעמנו זה זמן רב, ולאחר שסעדנו את ליבנו סקרן אותנו לדעת מה מקורם. מבלי שהציגה את עצמה פתחה במונולוג: אני מודעת שהנכם מבולבלים, עייפים וזקוקים לשינה. לדאבוני, מאורעות שאין לנו עליהם שליטה אילצו אותנו לשלוף אתכם מהמלון ברגע

אחרון ממש. הגרמנים גילו את התרמית, ומשקיעים מאמצים מרובים ללכוד אתכם. אי לכך, אנו חייבים לטשטש עקבותיכם, להעלים אתכם, ולשם כך לפזרכם במרחב. מפה נעלה על רכבת, שתביא אתכם לכפר ששמו נאי (NAY). מייד בהגיעכם תפוזרו בין תושבי הכפר שנאותו לקלוט אתכם. ישנם ביניכם שני אחים. הם יילקחו לחווה חקלאית מחוץ לכפר. למגינת לבי, לא נמצאה בין תושבי הכפר משפחה שנאותה לקבל שני ילדים. הכיסוי שלכם הפעם: הנכם קרובים, בני חברים המבלים חופשת קיץ מחוץ לעיר ומתעתדים לשהות בכפר, ייתכן אפילו לשנת הלימודים הקרובה. משטר הצנע בעיר חמור ומחריף והזריכם מעדיפים פתרון מסוג זה. חל איסור מוחלט ליצירת קשר ביניכם, הנכם זרים אחד לשני. חשוב שתזכרו שאינכם מופקדים, עין פקוחה עוקבת אחריכם, באיזה אופן ועל ידי מי לא אוכל לגלות. לא ניצור אתכם מגע ישיר, אלא במצב של סכנה ממשית ופיקוח נפש. מאידך, במצב חירום, חריג, או לפי שיקולכם במקרה שאינו סובל דיחוי, אתם תוכלו ליצור עמנו קשר. זה יהיה מסורבל, לכן תקשיבו היטב כי אינני מרשה לכם לרשום דבר וחצי דבר. ברחבה לפני הכנסיה של הכפר ישנו עץ ערמונים ומתחתיו ספסל מאבן. עוד היום תזהו אותו, כי ממקום זה תימסרו למשפחותיכם המאמצות. הזקוק לעזרה, ישב על הספסל מאבן בין השעות ארבע עשרה - חמש עשרה, בימי שני או חמישי, וימתין בסבלנות. על פי התצפיות שלנו, אלה השעות המתות, והספסל ריק מאדם. והיה ויתברר שלא כך ואינכם יחידים, איש הקשר ימתין עד הרגע האחרון, דהיינו עד שעה חמש עשרה. אם לא פונה הספסל, עליכם לצעוד בכיוון הכנסיה, ואנו ניזום אתכם מגע. תחזרו ותשגנו את הפרטים, יהיה לכם מספיק זמן כשנהיה ברכבת. תזכרו: הימים, השעות, המקום והתנאים.

הנסיעה ארכה כשעתיים. הרכבת עצרה בתחנות רבות ולפי הניב והלבוש עלו אליה לרוב איכרים ותושבי האזור.

רוברט היה מיואש, ומאז המונולוג של המלווה הפגין אדישות וחוסר אכפתיות למתרחש סביבו. כמו רובנו, ניסה לחטוף תנומה. השתוקקתי כמוהו לעצום עיני, אולם המתשבה שאנו מתרחקים עוד ועוד מפאריס לא נתנה לי מנוח. שאלות רבות עלו בראשי: האם הורינו יודעים מקומנו? כיצד נוכל להתאחד, הרי אנו משוללים כל מידע אודותם, ולהיפך? האם הדודה ליזה תהיה בפאריס כשהם ישובו? איפה הם?

האם הדודה ליזה יודעת על גורלנו ותנועתנו? האם מעדכנים אותה? אינני יודע למי להפנות השאלות. אני כל כך רוצה שירגיעו אותי, שיעודדו אותי ויגידו לי רק משפט אחד: הימים הרעים יחלופו, ובעתיד הלא רחוק כולנו נשוב לביתנו לחיק משפחתנו.

ככל שהרכבת שעטה קדימה, הסיכויים למפגש קרוב נראו לי קלושים יותר ויותר, ובדומה לרוברט נעשיתי גם אני אפאטי.

ירדנו בתחנת הרכבת נאי. תלאות הדרך, המתח, העייפות ניכרו על כולנו. התבשרנו שהכפר מרוחק כשישה עד שבעה קילומטר מהתחנה, ועלינו להשלים את המרחק הזה רגלי. זכור לי יום חם, שמש לוהטת, צימאון ומסע מפרך. כשהתקרבונו למרכז הישוב ראינו את הרחבה, עץ הערמונים וספסל מאבן. תשושים לחלוטין הגענו אלינו.

לאחר המתנה קצרה, התקבצו על ידינו מספר נשים והתגודדו מסביב למלווה שלנו, ומפעם לפעם מביטות עלינו מהצד. הגיעו אלינו קטעי שיחה. המלווה שלפה מכיסה פנקס, רשמה, התווכחה קצרות, ותוך דקות מספר, מלבדנו, רוברט ואנוכי, הספסל היה ריק. כל חברינו נמסרו למשפחות והלכו לדרכם. המלווה גילתה סימני עצבנות, הסתכלה על שעונה ונרגעה רק כשראתה כרכה מתקרבת אלינו. היא נפרדה מאיתנו באומרה: החווה שלכם במרחק קילומטרים ספורים מהכפר. היותכם ביחד יקל על הסתגלותכם למשפחה המאמצת שלכם.

בעל הכרכה החליף משפטים ספורים עם המלווה, בחן אותנו מכף רגל עד ראש, וסינן בין שיניו: תעלו על הכרכה, אנו זזים, אין לי זמן. האיש משום מה לא מצא חן בעיני. רוברט היה נרגז ופלט: הוא מתייחס אלינו כאל עבדים.

הדרך אל החווה התארכה. גמענו קילומטרים רבים, בתי הכפר היו מאחורינו וכבר לא נראו באופק. האיש לא פתח את פיו במשך כל המסלול, הצליף, קילל את סוסו בתכיפות. מותר להניח שגם הבחמה סבלה מהחוס הכבד, כי הצליפות לא הגבירו קצב הליכתה. התברר לנו בהמשך שהותנו, כי הצליפות היו מנת חלקה היום יומית, והשפעתן מועטה. הצימאון והרעב הציקו לנו. מהבוקר לא באו אל פינו מזון ומשקה. "חבית אני אשתה כשנגיע", היה אומר רוברט. סוף סוף הכרכה נטשה את הכביש הראשי ימינה והתקדמה בדרך עפר אל מה שאמורה להיות החווה, ביתנו

התדש. נזכרתי שבעבר, כשעזבנו את פאריס, שהינו כבר בחווה חקלאית, ושאלתי את עצמי אם זו תהיה דומה לה.

מענה חלקי קיבלתי כשנכנסנו פנימה לחצר. במבט כללי השוני היה עצום: כאן דרו האנשים עם משק החי בכפיפה אחת. רפש, בוץ וזבל כיסו כל חלקה ומשטת.

נתבקשנו להתלוות לבעל הבית בדרכו אל תוך בית המגורים. חיצונית הבניין היה אפור, וחדר האוכל ששימש גם כמטבח וסלון במרכאות היה אפרורי ומדכא. אפילו שולחן האוכל צבעו היה שחור. ריח פיח נדף מהאת, שקוע בקיר המרכזי. קותל חזיר היה תלוי על וו בתיקרה, ומסביבו תלויים לשונית נייר דבק, מלכודת מוות לזבובים שנדבקו עליהם. מספר גברים בעלי שרירים ישבו ליד השולחן. אלה היו עובדים עונתיים, המועסקים לתקופת הקציר, דיש, או בציר. בראש השולחן ישב בחור צעיר, עיניו התרוצצו מצד לצד כאילו הוא בחיפוש מתמיד, ובו במקום רוברט הדביק לו כינוי - "הנברן". טרם ידענו שהוא בן בעלי המקום. בעל הבית גם הוא תפס מקומו בקצה השני של השולחן, ואשתו הזדרזה להגיש לו צלחת מרק ולמזוג לו יין. היא התרוצצה מהתנור לשולחן, ולא נחה רגע. אשה כנועה, ללא זיק חיות בעיניה, בלבוש כפרי מסורתי, ללא סממן של נשיות.

כשהיינו כבר בפנים, הרימו כל הנוכחים גבה שניה, בדקו אותנו וחזרו ללעוס ביסודיות את מזונם. עמדנו מול השולחן ולא הוזמנו לשבת. באחת הפינות של המטבח ניצב שולחן עם שני שרפרפים. בעל הבית ציווה על אשתו להביא לנו שם שתי קערות מרק וכד מים ובנשימה אחת הכריז: זהו מקומכם הקבוע. לרגלי שולחננו רבץ כלב. בתחילה לא שמנו לב אליו, כשהתקרבו נדרך ונעמד על רגליו להקביל אותנו. ללא היסוס אימץ אותנו, השתפשף ברגלינו, ליקק ידינו והפגין סימני חיבה. הכלב הזה היה היצור האנושי היחידי בבית הזה שקיבל אותנו בחמימות.

טבלנו לחמנו במרק כרוב, שתינו מים ושברנו רעבוננו. למעשה, אני לא הייתי מסוגל לטעום מהמרק, והשלכתי רוב רובו בצלחת הכלב. ליטפנו, אהבנו אותו. מזונו היה זהה לשלנו, ובנוסף קיבל מזון גם מאיתנו. הפכנו לשלישיה ויותר לא נפרדנו.

המטבח התרוקן מיושביו, ובטרם עזב את המקום, הודיע לנו בעל החווה בטון יבש שנוכל להשתתף בפת ערבית בשעה שמונה. מתר בשעה חמש לפנות בוקר הנכנס

יוצאים לעבודה, מצוידים בקלשונים. יעירו אתכם ואל תתמהמהו. אשתו לא הגיבה, נראתה מאולפת לחלוטין ומוזרת. היינו תשושים, זקוקים למקלחת, להתרעננות, למיטה עליה נוכל להניח את ראשנו. קיווינו להכנסת אורחים, התחשבות מינימלית במצבנו, תמימות, וכלום לא התגשם. חשנו עוינות בלתי מוסברת. לשאול, לברר, לא העזנו. מחוסר מעש יצאנו החוצה ובליווי הכלב סיירנו בדיר החזירים, השפניה, הרפת, הלול, האווזיה והאורווה. בתום הסיור ליד המתבן נחנו על חבילת קש. רוברט נשאר עירני. לאחר תנומה קצרה התעוררתי ושמעתי את בעל הבית מוסר לו הנחיות והוראות: אתם תלוננו על המתבן. שמיכות תמצאו באורווה על יד האוכפים. לרחצה וכל השאר ישנם ברזים בכל פינה בחצר. תסתדרו. בימי ראשון תוכלו לטפל בעצמכם, לכבס בגדיכם, ואם תתאמצו כל השבוע בעבודה תיהנו מחצי יום מנוחה. התעצלתם - תשלימו מה שהחסרתם. מהעבר השני של המתבן ישנו סולם, טפסו עליו. אין להבעיר אש ולא תקבלו נרות. אמר והסתלק. לא בטרם בעט בכלב. רוברט ואני הסתכלנו אחד על השני. הוא היה המום, ואני לולא התביישתי הייתי פורץ בבכי.

ויתרנו על "ארוחת ערב", וטיפסנו על המתבן. פרסנו שמיכה על מספר חבילות קש, ונשכבנו עם הבגדים. כעסתי נורא על האלוהים שלנו, פשוט הפקיר אותנו. בלילה רעדתי מקור ופחד. הכלב כאילו ניתש מצוקותי, שכב לידי והחל ללקק את ידי ופני.

לא אשכח את הקימה בבוקר. העייפות גברה עלי ומתוך שינה עמוקה הרגשתי שמנענעים אותי, מושכים את אוזני. מבוהל קמתי. סחרחורת אחזה בי. הייתי כל כך מבלבל, שלא זכרתי איך הגעתי למתבן ומה מעשי פה. כשראיתי שה"הנברך" מדרבן אותנו לרדת, החילותי לחזור אל עצמי. רוברט חיכה לי למטה. הלכנו לרוחץ את פנינו ונטלנו את הקלשונים. "הנברך" לא מש מאיתנו, הוביל אותנו אל המטבח, מזג לנו בקערית קפה או תחליף קפה, והורה לנו לשתות ומיד להצטרף אליו על העגלה הרתומה.

שדות בדמוי שטיח עשויים טלאים טלאים צבעוניים הקיפו את מתחם החווה והשתרעו על שטח נרחב - לפחות כך הם נראו לי אז. המשימה הראשונה שהוטלה עלינו, לערס ערמות חציר בגובה אדם, שורות שורות ובמרחקים אחידים. "הנברך"

הדריך אותנו, והמשיך את דרכו. הפועלים החקלאיים אותם הכרנו אמש עסקו בשדות הגובלים איתנו בכל מיני עבודות. פעם ראשונה בחיי החזקתי קלשון ועקב אורכו ומשקלו לא כל כך הסתדר איתי. השתדלנו לבצע העבודה כנדרש והתגאינו כשראינו מאחורנו ערמות ערמות, משולים לטורי חיילים.

בראשית היום נשפה רוח נעימה ואט אט פסקה והתחלפה בשמש זורחת מכה על עורפינו. לאחר זמן מה חשתי צריבות בכפות הידיים. העור התקלף ונוצרו כתוצאה ממגע ממושך עם ידית הקלשון אבעבועות מים. גם הרעב והצימאון הכבידו עלינו והחלטנו לפוש קמעה. בעל הבית שם לב כנראה ממרחקים שחדלנו לעבוד, ובפנים זועפות עצר כרכרתו לידינו והורה לחדש מיד את העבודה. הראינו לו את כפות ידינו, ובתגובה פלט: הנכם עירוניסטים עלובים. עד להפסקה בשעה עשר לא רוצה לראותכם בטלים. עד אז תתאמצו ותשיגו את הפיגור. בהפסקה נספק לכם מים וכריכים ובסיומה תשובצו בעבודה חילופית. בעט כדרכו בכלב, ירק על האדמה וחסתלק. דרך אגב, שם הכלב היה ריקו.

כל ערימה נוספת היתה עדות לסבלותנו. כדור אש לפתנו, לא ידית הקלשון. בפנים אדומות, נחילי זעה על כל הגוף, ציפינו להפסקת בוקר. שליח מטעם "הנברן" הביא לנו מים, פרוסות לחם ומיני ירקות. לאחר כרבע שעה מנוחה נצטוונו לעבור לשדה הצפוני ולעזור לצוות במקום לאסוף ירק.

כפופים, בשורה, התקדמנו במאמץ לא לפגר מאחור. הירק במגע עם כפות ידינו הקל במקצת על הכאבים. מאידך, כשהוכרזה הפסקת צהריים בקושי יכולנו ליישר את הגב. ישובים תחת עץ, לגמנו מן המרק התפל, בתוכו שחו נתחי בשר מזעריים וסיימנו בתפוחי אדמה בקליפתם. הפועלים האחרים התכבדו ביין, פרוסות נקניק על לחם מרוח בשומן חיזיר.

עד לשעה ארבע בערך המשכנו ללא הפסקה, ואז נקראנו על ידי "הנברן". מותשים ורצוצים עלינו על העגלה וסברנו לתומנו שלהיום סיימנו את העבודה. לא כך היה: נצטוונו לאסוף ביצים, לרפד קש ברפת, לפזר ירק בשפניה, ועוד כהנה וכהנה עבודות.

היום אתם נהנים מנוכחותי, אמר "הנברן", ממחר תעבדו לבד, וכל משק החי יכיר לכם תודה, ופרץ בצחוק אדיר. פעם נוספת ויתרנו על ארוחת הערב וטיפסנו על המתבן.

ככל שחלפו הימים ופצעינו הגליו, שובצנו לביצוע עבודות מפרכות. העמסנו חבילות חציר כבדות, שקי תבואה. העלינו חבילות קש למתבן, וכי וכי. מעלות השחר עד רדת החשיכה לא פסקנו לעבוד. ההתייחסות אלינו נעה אך ורק בנושא סדר היום שלנו - האם מילאנו את המכסה, האם עמדנו בכמויות, האם הספקנו להאכיל ולטפל במשק החי. דאגה לשלומנו, לצרכינו, למלה טובה - לא זכינו. דרישות, דרישות והשפלות היו מנת חלקנו היום יומית.

כתוצאה מהיחס לו זכינו קרה פרדוקס. ככל שהתחשלו ורכשו מיומנות בעבודות חקלאיות כן נחלשו נפשית. מעט הבגדים שהבאנו איתנו נקרעו מהר מאוד והתבלו. מגבת יחידה שימשה לשנינו. זמן רב לא השתמשנו במשחת שיניים וסבון. נעשנו מדי פעם בתואנה של רשלנות וחופשת חצי יום בימי ראשון נמחקה מהלוח ולא יכולנו לכבס ולייבש מעט מפרטי הלבוש שנותרו להחלפה.

יום רדף יום, בלי זיק של תקווה לשינוי. בדומה לבעלת הבית, היינו שפופים ומאולפים. געגועים עזים להורים, לבית, מהולים ביאוש גובר, תקפו אותי. התנהגתי בסבילות ואדישות. מה יכולתי לעשות? היה לי ברור שהתנאי להישרדות הוא להשלים עם המצב.

לרוברט זה לא היה מובן מאליו. באחד הערבים, בשובנו מעוד יום מפרך, עלינו ל"סלון וחדר השינה שלנו" במרומי המתבן. בקול בטוח והחלטי בישר לי אחי שדעתו נחושה לברוח מהחוה. לא יהיה כל שיפור בתנאינו הנוכחיים. החורף מתקרב ויחמיר את סבלותינו. בעל הבית מנצל מצוקתנו העכשווית לסחוט מאיתנו את המירב, מבלי להעניק לנו תנאי מחיה מינימליים. היחס לבעל החי עדיף על שלנו. אנו לצנינים בעיני המשפחה הזאת. נעלי קרועים, ועלי להסתלק כל עוד אוכל לצעוד איתם. אני מתכוון לזוז כבר ביום שני הקרוב, או לכל המאוחר ביום תמישי. המטרה ידועה: להגיע עד שעה שתיים לכפר "נאי" ולהמתין על הספסל. הרי הבטיחו לנו עזרה בעת צרה. מה מצפה לי אינני יודע. יקרה מה שיקרה, גרוע יותר ממקום זה לא

יהיה, לחווה לא אחזור. אין לנו שעון, לכן עלי לחשב משך החליכה מהפסקת הבוקר. אני מקווה שאספיק להגיע בזמן. בימי שני בקביעות בעל הבית איננו בחווה. הוא מעמיס בבוקר מטען פירות, ירקות, חלב, וחוזר רק בשעות הערב. בנו "הנברן" עצלן ומנצל היעדרותו ונעלם גם הוא מרבית היום. מזלי יאיר אם באותו יום רק נהיה שנינו יחידים בשדה. אם לאו - אחמוק בצורה כלשהיא.

הרעיון להיפרד מהחווה והרשעות של בעליה חדר למוחי במהירות הבזק. עצם המחשבה שאשאר כאן לבד העבירה בתוכי תחלה וכאשר רוברט שאלני אם אני מוכן להצטרף אליו וענתי בחיוב, התחבקנו, חייכנו ובכינו. חששתי שתסרב לבוא עמי ויתנכלו בך, ועד שהיו מוציאים אותך מכאן הייתי עובר כל מדורי הגיהנום.

באותו לילה נרדמתי עם תקווה בלב, סוף סוף האלוהים שלנו נענה לקריאתי.

החלה ספירה לאחור. בתחילה מנינו את הימים ולבסוף את השעות, ביודענו שבקרוב נשתחרר. מעתה הכל היה נראה אחרת - העבודה המפרכת, ההשפלות שלא שברו יותר את רוחנו. בערב "היום הגדול", כפי שקראנו לו, סיכמנו את הפרטים האחרונים. לא ניקח איתנו מעט התפצים שעוד נותרו לנו. התבאנו בכיסנו חבלים, באם נצטרך לקשור את הסוליות המתפרקות. ריקו, הכלב הנאמן, ידידנו היחידי בחווה, היה שותף לכל ההכנות. ואם ילך איתנו, מה נעשה? לא נגרש אותו. שני ילדים עם כלב יעוררו פחות תשומת לב. התיידדנו איתו ושמחתי על ההחלטה.

"היום הגדול". בשדה אספנו לתוך סלים תפוחי אדמה. תפקידנו היה לרוקן אותם בשקים ובסוף היום להעמיס את השקים על העגלה. "הנברן" נפרד מאיתנו עם תיוך ערמומי ומרושע באומרו: יש מספיק שקים ואם תמלאו כולם מותר לכם לנוח עד שאבוא לקחתכם הביתה. לא הגבנו והתחלנו במלאכת האיסוף. ככל שקרבה שעת ההפסקה הרגשתי בתוהוה דפיקות הלב. רוברט היה נראה שליו ורגוע. ארוחת הבוקר באותו יום סופקה לנו על ידי שליח מטעם "הנברן".

כעבור מספר דקות, כפופים למחצה חצינו את השדה בכיוון הדרך הראשית. נפש חיה לא נראתה ברדיוס הקרוב וכמצופה ריקו נצמד אלינו. התנשפנו בכבדות, ונעצרנו למספר דקות לייצוב קצב הנשימה. בגילנו, המונתים דרור, חירות, חופש היו מושגים ערטילאיים, ברם כשעלינו על הכביש והחילונו לצעוד הרגשתי כאילו צמחו

לי כנפיים. מדי פעם בפעם רוברט היה מביט אחורה. כל כרכרה שהתקרבה אלינו נראתה לנו כתשודה. היינו מזנקים לתעלה או מסתתרים מאחורי שיחים. ריקו גרם לנו לא מעט כאבי ראש. חששנו שהוא יתגלה או ינבח על מישהו המוכר לו ואז בעקיפין יסגיר גם אותנו.

כשאני מעלה בזכרוני קורות אותה בריחה, מצטיירת מיד בעיני תמונה של שני ילדים מסכנים, מזוהמים, לבושים בבגדים בלויים, נעליים קרועות, די מפותחים, נעים בנחישות לעבר מה שהיה נראה להם כקץ תלאותיהם.

שעון לא היה ברשותנו, ובעוברנו בתוך ישובים לא העזנו לשאול מה השעה. בדמיונו היינו משוכנעים שהזינדרמריה (משטרה) הוזעקה כבר ובדאי מחפשים אחרינו. רוברט בשכנוע עצמי חזר ללא הרף על המשפט: אנו במירוץ עם הזמן ונצא מכלל סכנה כשנתיישב על הספסל.

כשמחצית הדרך היתה מאחורינו, נעלינו שבקו חיים לכל חי. אחי קיבל את האירוע כמעט כפגיעה אישית. אלתרנו חיבורים עם חבלים ונאלצנו להאיט קצב ההליכה. באחד מעיקולי הדרך נעלם מיוחדענו ריקו. ייתכן והחליט להתביית בסביבה אוהדת או לחזור לחווה. רוברט, בחוש הומור האופייני לו, זרק: בטח לא שב לחווה מרוב געגועים ל"נברך" ולאביו.

סימני תשישות ניכרו בנו. הדריכה על נעל קשורה בחבלים היתה ממש עינוי. לפתע, בהגיענו לפיסגת עליה תלולה, נראו באופק הבתים הגבוליים של הכפר. המראה המרץ אותנו למאמץ עליון ואחרון. בכל כוחותינו ניסינו להגביר קצב הליכתנו ולא היינו מסוגלים. יחפים, חבולים, כמעט מתמוטטים, נגענו בספסל. על חזית הכנסייה סימנו מחוגי השעון חמש דקות לפני שתיים.

זולתנו הספסל היה ריק מאדם. רוברט מלמל: הצלחנו, הצלחנו. משום מה פרצתי בבכי, או מתוך עייפות מצטברת או מאושר, או משניהם יחד. המתנו בסבלנות, גב אל גב, רגלינו הנפוחות על הספסל, וציפינו לבאות.

אשה צנומה, לפי הלבוש תושבת המקום, חצתה במהירות את הרחבה, נעמדה לרגע על יד עמוד תאורה, סקרה מסביבה, פנתה אחורה ופסעה אלינו. היא לא שאלה שאלות. אופן דיבורה הרך והמרגיע בלט במיוחד לאור הנחיותיה הקצרות והיבשות.

על מעשה "הבריחה" לא אמרה מלה. סביר להניח שעודכנה טרם בואה. משפטה הראשון: לחווה אינכם חוזרים ואינכם רצויים, הפרשה סגורה. מעכשו ואילך, הנכם בודדים, וכך תשובצו, כל אחד אצל משפחה מאמצת אחרת. על פי הופעתכם החיצונית הנכם זקוקים בראש ובראשונה לטיפול אישי ותשומת לב. בביתכם החדש ידאגו לכך.

אל תשכחו! המשימה שלנו להצילכם מציפורני הנאצים, והמטרה מקדשת את האמצעים. טווינו רשת הסוואה, וככל שהיא צפופה ישנן פרצות ותקלות. נתגבר. מעשית, רוברט יתלווה אלי אל ביתו החדש. בבוא הזמן הוא יעביר אליך, ויקטור, סימן חיים. אתה, לאחר שנעזוב את השטח, אל תתמהמה, תתקדם בכיוון הרחוב הראשי בצד ימין של הכיכר. כמאה מטר לערך שמאלה תיתקל באטליז, מעליו שילוט מאיר עיניים. מלבד הכניסה הראשית לאטליז, ימינה ישנה כניסה פרטית, ושם תיכנס. מצפים לבואך. אני מאחלת לכם התאוששות מהירה והתערות במשפחותיכם החדשות.

עצובים, נרגשים, נפרדנו בפעם ראשונה. מרחבת הכניסה, בכפר נידה, הלכנו כל אחד לדרכו. תהפוכות הזמן, תעתועי הגורל, מנעו איחוד נוסף. הפרידה לא היתה פיזית גרידא, אלא השפיעה על אורח חיינו.

הטראומה שהותירה שהותי בחווה היתה יותר חזקה ממלות ההרגעה של האשה. לכן עם צביטות בלב ניצבתי לפני דלת הכניסה ובהיסוס מה נכנסתי פנימה. נעילת הדלת הפעילה פעמון צלילי נעים לאוזן. במבט חטוף מהפרוזדור ראיתי סלון מרוהט בסגנון כפרי, טרקלין, מטבח, פינת אוכל מבריקים מניקיון, אגרטלים עם פרחים ריחניים בפינות שונות. המקום השרה על מבקריו אווירה חמימה. הייתי מוקסם ולא הרגשתי בנוכחותה של אשה בגיל העמידה, נאה ומטופחת. עיניה שיקפו ללא עוררין טוב לבה. אתה ויקטור, פתחה את השיחה, ואני האם המאמצת שלך. שמי... ושם בעלי... הוא כרגע עסוק מאוד, בקרוב יתפנה ותעשו הכרה. אינני מעוניינת להרבות עכשיו בדיבורים. הינך בודאי תשוש, רעב, צמא וזקוק לאמבטיה.

ראשית כל תסעוד ארוחת ארבע ובסיומה לך להתרענן באמבטיה. עם חיוך מהול בחמלה התבוננה בי והוסיפה, בתדרך תמצא בגדים נקיים, לנו נכד בגילך ואני מניחה שהם יתאימו לך. נעליים נרכוש מחר, עד אז תנעל נעלי בד. שערך ומספריים לא נפגשו זמן ניכר, נדאג גם לזה.

על השולחן במטבח היו מגוון של מעדנים, עוגה, שמנת, קרמים, שפע פירות. פתחתי זוג עיניים. שנתיים חלפו מאז טעמתי מאכלים כאלה. התנפלתי עליהם כמוצא שלל רב. היא חייכה ומזגה לי משקה חם. בתום הארוחה ולמרות מאמצי נשענתי על השולחן ונרדמתי.

התעוררתי לשמע זמזום של ציוד מיכני. בחוץ היה לילה. קטעי שיחה בין בעלת הבית וגבר הגיעו לאוזני. מבולבל, סובל מכאבי ראש היה נדמה לי לשניה שאני בחווה על המתבן. דעתי התבהרה עם כניסתו הרעשנית של בעל הבית למטבח. לאחר שהכריז בתביבות כי הוא רוצה להכיר את האורת שלנו, פנה לעבר אשתו, הניחי לי עם המגפיים, לא אלכלך, וכממתיק סוד לחש לי, תדע, אסור לנו להיכנס בבית עם בגדי עבודה, הוזהרת! ופרץ בצחוק רם.

הינך דומה לעוף מרוט, המשיך בטון רועם. ממחר חסל עוגות ומתוקים למיניהם, התפריט ישתנה - אומצות חזיר, נקניק מזין, פטה, שומן חזיר מרוח על לחם. שלא תהא אי הבנה, בכפרנו שורר משטר צנע ומחסור, והגרמנים ימח שמם מחרימים מכל הבא ליד. לנו יש אספקה עצמית וקצת יותר. אל תדאג, אצלית לפטם אותך. דרך אגב, הינך כביכול בן חבר שלי המתארח אצלנו בציפיה לימים טובים יותר. הופעתך היום יחף כמו צועני כבר עוררה תמיהות רבות. הרי ידוע בכפר שאין לי חברים כאלה. נו, טוב, אתמודד עם הסוגיה הזאת.

אשתו התערבה וקטעה את המונולוג של בעלה. די להיום, עליו להתרחץ, ארוחת ערב ולמיטה. יישן כאוות נפשו ומחר נטפל בכל השאר.

בדירתנו בפאריס לא היתה לנו אמבטיה, לכן הנאתי היתה משולשת. שימוש באביזר השמור ליחידים, היכרות מתודשת עם סבון ומגבות רכות. התענוג במידת מה נפגם בראותי באמבטיה כי המים עכורים ושחורים. בזכרוני, חדר השינה סימל

אז שיא הפינוקים - כלי מיטה צחורים, שמיכות וכריות פוך, פיגימה, נעלי בית. לרגע
הרהרתי האם זה תלום או המציאות.

בטרם שקעתי בתרדמה עמוקה הטרידה אותי השאלה, מה עלה בגורלו של אחי?
האם מתייחסים אליו כמוני?

ההתערות בחיק המשפחה היתה קלה ומהירה. הימים הראשונים הוקדשו
לסידורים טכניים והכרת המקום. האיטליז שימש למעשה בטרמינולוגיה של היום
כמין חנות מפעל. בחצר האחורית פעל מפעלון לייצור ועיבוד בשר, רוב רובו מבשר
חזיר, וצמוד אליו בית מטבחים. לראשונה ביקרתי במפעל כלשהוא. התבוננתי
במכונות, חלקן היו כבר אז חצי-אוטומטיות, ונהניתי במיוחד מהמכונה למילוי
נקניקיות. כל המערך הרשים אותי והשתוקקתי מאוד להצטרף לצוות העובדים.

הורי המאמצים הסבירו לי החשיבות הרבה לשובי בהקדם לספסל הלימודים
ועלי לתתור להשיג את הפיגור. רצוננו שתנהג כמו כל נער בגילך - תלמד, תשחק,
תשתלב בחברת כיתתך. לאחר שתסיים שיעורי הבית הינך מוזמן ואפילו רצוי,
שתעזור במפעל. נכשיר אותך לבצע עבודות שונות. בימי ראשון ושוק יש לנו עומס רב
בחנות, תסייע להכין הזמנות ולארז אותן. עקב מחסור בחומר גלם אנו מייצרים
תחליפים הגוזלים מאיתנו זמן רב. כשהוריך ישובו הם יזדקקו לעזרתך, לכן תשקוד
על לימודיך ובמקביל תרכוש אצלנו גם מקצוע.

העבודה ליד המכונות היה דווקא עבורי הדובדבן בקצפת. מנהל בית הספר,
המורה, קיבלו אותי בסבר פנים יפות והתאקלמתי בחברת הילדים. בחריצות,
בעקשנות, השתלטתי על החומר החסר ובתום שנת לימודים עברתי בהצלחה בחינות
סיום בית הספר העממי.

משפחתי המאמצת אהבה אותי, והשתדלתי להחזיר להם כפל כפליים. בלילות,
במיטתי, ניהלתי שיחות עם הורי. רציתי שידעו שאני לא שוכח אותם ומאוד
משתוקק לראותם, לחבק אותם. מאידך אינני מסתיר את חיבתי להורי המאמצים.
לעצמי אמרתי, לא נורא, יהיו לי שתי משפחות, נעשה הכרה ביניהם ובסופו של דבר
כולם יאהבו אחד את השני. התיאור האידיאלי של המסקנות שלי תאמו להפליא את
רצוני. בתוך תוכי מאוד לא הייתי שלם עם עצמי. כל העת הציקה לי המחשבה

שתקוותי לא יתממשו, יד מכוונת ומרושעת פועלת ללא הרף להרע לנו. הייתי מתוסכל, כי לא העזתי להגיד בקול רם שאני מאושר. סבלתי מפיצול אישיות. כל הבעה של שמחה מצידי נחשבה אז לבגידה כלפי משפחתי.

התגעעתי לרוברט. ימים רבים חלפו ולא ראיתיו. לא פעם ביקשתי מאמי המאמצת לדלות מידע עבורי. תשובתה היתה אחידה וקבועה: הוא מרגיש טוב ומשפחתו דואגת לו. באחד הערבים ניגש אלי אבי המאמץ ומסר לי דרישת שלום מרוברט. התרגשתי ולא יכולתי להבליג ושאלתי מדוע נבצר ממנו להיפגש איתו? והוא השיב שאם חס ושלום אחד מכם ייתפס על ידי הגרמנים, לא אתה ולא הוא תוכלו לגלות מקום מגורים של השני. ההורים המאמצים נטלו על עצמם סיכונים עצומים וככל שתדעו פחות ייטב לכולנו. אחיך ואחרים מקבוצתכם לא מבקרים בבית הספר וביודעין הקשר נותק ביניכם.

בימי ראשון וחג פעל שירות משלוח הזמנות הביתה. בדרך כלל הביצוע הוטל על שוליה או אחד העובדים. הם רכבו על אופניים, וקינאתי בהם, אם כי לא ידעתי להשתמש בכלי הזה. לא הורשיתי לצאת אלא באישור ההורים ובמקרים חריגים ממש, מלבד ההליכה לבית הספר והחזרה לא ביליתי מחוץ לבית.

והנה, באחד מימי ראשון או חג, הלחץ הגיע לשיאו ונתבקשתי לאחר לבטים לספק חבילה קטנה לאשה ערירית ונכה המתגוררת מעברו השני של הכפר. בתום תדריך מפורט יצאתי לדרכי, רגלי כמובן. הוזהרתי לא להתעכב ולשוב מיד בסיום השליחות. הרגשתי בדומה לציפור ששוחררה מכלוב זהב. החבילה נמסרה לתעודתה ואפילו טיפ קיבלתי. פניתי לחזור על עקבותי וממפתן הבית במדרכה מולי צועד אחי רוברט, הוא אותי לא ראה. קפאתי במקום. "לא להיפגש, אינכם מכירים איש את רעהו, הזהרות, הסכנות". המלים מרקדות בראשי. בינתיים רוברט התקדם, כבר קרוב לפינת הרחוב, ועוד רגע קט אאבד קשר עין איתו. אני רץ אליו, נדחף ללא מעצור. בשומעו צעדים מהירים אחי הביט לאחור ונאלם דום. אני לידו וכל המלים נעתקו מגרוני. ההתאוששות מהירה. בקול רם ובליווי סימני ידיים רוברט מסביר לי כיצד אוכל להגיע לכתובת המבוקשת. בעצם, הוא מוסיף, זהו הכיוון שלי, ואם תתלווה אלי, מאחר ואני משתמש בקיצורי דרך אחסוך לך הליכה מרובה. התחייבתי לחזור מיד הביתה ולא אתקדם רחוק. אל דאגה, משיב לי אחי, אנו בשולי

הישוב ובקרבתנו חורשת יער, תוך מספר דקות נהיה שם. במהירות שיא סיפרנו אחד לשני קורות חייו מאז נפרדנו. רוברט מאומץ על ידי זוג עירי, גמלאים. הם חיפשו חברה ומצאו אותה. מתייחסים אליו כבן בית. אינו מבקר בבית הספר, קורא, לומד לזחות פטריות אכילות ולהתרחק מרעילות ומבלה שעות ביער בליקוט הפטריות. בטירה, אם זכור לך, אספנו ערמונים, כאן פטריות. יבוא יום, מכריז רוברט בצחוק, אהיה אספן. אני מצייר, ההורים המאמצים מעודדים אותי. ברשותי ערימת דפים ואני מקשקש, משרבט, ככל העולה על רוחי.

רוברט השתנה, בגר. מנער הפך לעלם תמיר. הוא ממתיק סוד עמי ומגלה ששמע מהוריו המאמצים שסוף המלחמה קרב. הגרמנים נוחלים תבוסות, כוחות הברית פלשו לצרפת. אתה מבין, לוחש לאוזני, אנו מאזינים במרתף לקול צרפת החופשית. ניסע יחד לפאריס הביתה.

בחיפזון עשיתי את הדרך חזרה. הדהדו בראשי דבריו של רוברט. בקרוב הביתה. אינני רוצה, אשאר בכפר, אמתין עד שהורינו יתנו סימן חיים, יבואו ויקחו אותי הביתה. עצוב מדי, מדכא בדירתנו בפאריס בלי ההורים. לא אזוז מכאן.

למראית עין, באורח החיים שלנו לא חל שינוי. ובכל זאת, האווירה אינה כתמול שלשום. עד כה לא הייתי קשוב למאורעות המלחמה, דבריו של רוברט העירו אותי מאדישותי. פה ושם בעת סעודת ערב אני מלקט קטעי אינפורמציה. באולמות העבודה של המפעל הנושא לא יורד מסדר היום. בהסתר אחד העובדים פורס מפה, עליה סומנו הערים, האזורים שנכבשו על ידי בנות הברית. הולך וקרוב היום בו הם יברחו כמו עכברושים, אז נטפל בהם. אין כל ספק, האיומים מופנים כלפי הגרמנים - בוגדים, משתפי פעולה, מלשינים, ספסרי השוק השחור, יום דינכם קרוב מאי פעם. מסילות הרכבות חובלו, גישרונים פוצצו על ידי המחתרת. זאת האחרונה כבר ביצעה פעולות עונשין כלפי משתפי פעולה. הכל מובלט בהנאה מופגנת.

אנשים קמים עם תקווה בלב, הם חשים קיצו של סיוט נוראי. אהבתי את הורי העכשוויים והם החזירו לי באלף צורות. נקשרתי אליהם נפשית והם אלי. ככל שקרב היום הגדול, יום שחרור מעול הנאצים, יום ה-V (ניצחון), הרתרתי על הצפוי לנו ועל גורלנו העתידי.

החלה הספירה לאחור ותשיבה במונחים של זמן. השחרור נהיה מוחשי. דיברו אודותיו בתכיפות ובגלוי. הצרפתים לכאורה החלו להקיא מתוכם משתפי פעולה. מידע על גורל בני עמנו שנלקחו ליעדים בלתי ידועים ומימדי האסון טרם נודעו או התפרסמו.

בחודש מאי אלף תשע מאות ארבעים וחמש תמה המלחמה. חיילים גרמנים נכנעו או נתפסו. מחודש אפריל החלו נסים על נפשם. ביום ה-V גל אדיר של שמחה ספונטנית פרץ ושטף את כל המדינה. אנשים התבקו, התנשקו, רקדו ברחובות, שתו לניצחון, הניפו דגלים, הריעו לאנשי המחתרת, שהפכו בין יום מתיילים אלמונים לגיבורים. נחיל אנשים הצטופף בחוץ, תזמורות מאולתרות החלו לנגן שירי לכת, ובתוך ההמולה הזאת גררו אל כיכר הכפר נשים מגולחות ראש, אות קלון וחרפה על שיתוף פעולה וקשרים אישיים עם הצבא הכובש. משתפי פעולה גברים, על חזיהם נתלו שלטים בנוסח "אני בוגד", "אני שיתפתי פעולה", "אני מלשין". הקהל ירק עליהם, נשמעו קריאות "מוות, מוות לבוגדים", הקהל רצה לעשות בהם שפטים. פה ושם הבחנתי בילדים אחרים מקבוצתנו. החלפנו רשמים, רצינו גם אנו להשתלב בשמחת ההמון, לשכות לו ליום אחד מה עברנו, הרי פעם ראשונה לאחר קרוב לשלוש שנים אנו רשאים להתהלך ולהרגיש חופשי ללא מורא ופחד. לא היינו מסוגלים לגעת באושר, להתמזג באופוריה הכללית.

חשנו שהשחרור לא הושלם ועברנו השמחה לא תהיה אמיתית, כל עוד נבצר מאיתנו להתאחד עם הורינו, משפחתנו. עמדנו מן הצד, בכינו.

רוברט הגיע אלינו בשעות המאוחרות של הלילה. ביתנו המה מאדם, ודמה לתחנת רכבת או בית קפה. אנשים נכנסו ויצאו, הרימו כוסית, התכבדו במעדני בשר משובחים, שנשמרו במיוחד ליום היסטורי זה. ניצני ויכוחים פוליטיים צצו בין המבקרים, ומרוב שתייה משעות המוקדמות חלקם היו במקצת שתויים. הצגתי את רוברט בפני הורי המאמצים. ההיכרות היתה למעשה פורמלית גרידא. ממגעים שקיימו עם הוריו המאמצים הם ידעו עליו פרטים רבים. הם שאלוהו ישירות האם יש לו מושג לגבי עתידנו, ומה אמור לקרות איתנו בימים הבאים. רוברט השיב בשלילה, אם כי הרחר בקול רם, בוודאי יחזירו את כל אחד לחיק משפחתו. זאת היתה משאלת לב, ולא נסמכה על מידע כלשהו.

חיינו בעלטה. החלה אז "תקופת ההמתנה", מורטת עצבים. מעשי האיבה פסקו. פליטים שבים הביתה ואנו דרוכים מחכים לבשורה שתגאל אותנו מהאי ודאות. אני מתפלל לשלית שיבוא ויעדכן אותנו, יאמר לנו "ההורים בדרך", או: טרם איתרנו אותם והם אתכם ועדיין מחפשים אתריכם. תנועות הרכבות משובשות, וייתכן ומתארגנים לקראת שובכם הביתה. ארגון ההצלה, או הצלב האדום, הם הלא מטפלים באלפי פליטים ונדרש אורך רוח, סבלנות. אני צמוד לטלפון, וכל צלצול מקפיץ אותי. לו ידע הדוור באיזה מתח אני שרוי לקראת בואו. טיפין טיפין התמונה מתחילה להתבהר. נשמעים מונחים חדשים שלא הכרנו עד כה - סטאלאג, מחנות ריכוז, תאי גזים, מחנות השמדה, ניצולי התופת.

ימים, שבועות חולפים, ואין סימן קל שבקלים, או רמז. ההורים המאמצים משתדלים להרגיע, ובמקביל למתן את הציפיות. הכל לשווא - היאוש מחלחל בתוכך, הרי שמעת! מיליוני יהודים הובלו כצאן לטבח. הראש קולט את האמת המרה, מסרב להאמין. נמוגו התקוות, והאמת האכזרית טופחת על פנינו.

בצוותא רוברט ואני מעכלים ומנתחים העובדות היבשות. מתום המלחמה חלפו כבר מספר חודשים ולא נדרשנו, אין סימן חיים מהורינו, ממשפחתנו. ברור לנו מעל לכל ספק, שאם הורינו היו בין החיים הם היו הופכים עולמות ליצור קשר עמנו וזה לא קרה. אנו יתומים, מכריז רוברט בפסקנות, מסקנה שונה מזאת אינה קיימת. אני מניח, טוען אחי, שאותם האנשים, הארגונים שהביאו אותנו הלום הם ורק הם יוציאונו מכאן, וייתכן גם ידאגו לעתידנו. יש לי רצון עז לנסוע לפאריס ולהתחקות אחרי קרובינו, בראש ובראשונה דודתנו ליוה, לבדוק מה קרה במשך השנים לדירתנו, אולי הופצה? לצערי לא אוכל לממש תוכניתי. אין ברשותי, וגם לא לך, האמצעים הדרושים למטרה זאת. אין בידינו כלים לפעול מיוזמתנו, וניאלץ להמתין בכפר עד שיתבהרו העניינים.

תקופה ארוכה מאוד, מעבר לכל סבירות, האמנתי בנס. הרי סיפרו על ניצולי מחנות בתהליכי החלמה, המאושפזים במקומות שונים באירופה. העדפתי לטפח אשליות, הם תאמו את תקוותי.

לעיתים, הייתי נתקל ברחוב בילדי קבוצתנו. כמוני הם ציפו נואשות לפירור מידע, לאות חיים, ולבסוף ראיתי בעיניהם הכבויות שחדלו לקוות.

באחד מימי ראשון בשעות הצהריים המוקדמות נקראתי לסלון על ידי אמי המאמצת. כדרכי ביום הזה עסקתי בהכנת משלוחים, לכן הופתעתי מהעיתוי והמיקום. לסלון הוכנסו אורחים חשובים ובני המשפחה לסעודות חג. הזימון לבוא אליה לסלון בבגדי עבודה נראה בעיני יוצא דופן. בדרכי לשם החוש השישי החל משדר בערבוביה מחשבות מנוגדות, טובות ורעות. בתוך תוכי או בתת מודע הרגשתי שעומד לקרות מאורע שישנה מהלך חיי.

בראותי בסלון בחור צעיר משוחח עם בעלת הבית, רפה במקצת המתת. ייתכן והגזמתי וייחסתי לביקור הזה חשיבות רבה מזי. שניהם הפנו מבטיהם אלי, ואז הבחנתי בפניה של אמי המאמצת סימני התרגשות, מבוכה. בכל מאודי קיוויתי שאינני הגורם לתופעה, ויובהר לאחר בירור קצר שמקורן באי הבנה.

השתררה דקת דומיה, ובקול רועד פנתה אלי: ידוע לך שהינך יהודי, נכון? שיערתי לעצמי שיום יבוא וארגון הצלה יהודי ידרוש אותך. הופקדת אצלנו לזמן קצוב ונתבשרתי זה עתה שבימים אלה נעשים צעדים ארגוניים לאיתור כל ילדי הפליטה באשר הם ומיונם, במטרה לשבצם במסגרות חינוכיות יהודיות, במוסדות ילדים ונוער. מר ז'אן קלינג - הצביעה על הבהור הצעיר - שהתנדב לסייע לארגון ההצלה, לכן הגיע אלינו היום. הוא עורך חיפושים בכפרים, מעדכן כתובות, מדווח לארגן לקראת העברתכם למוסד המתאים. הוא ביקש רשותי לשוחח אתך ביחידות, והסכמתי ניתנה כמובן. אני רוצה שתדע שאנו אוהבים ומחבבים אותך מאוד ומצער ועצוב לנו אם נאלץ להיפרד. מאידך עתידך בידך.

אנו מאמינים בדת אחרת ומוטב ותשוב לחיק היהדות. אני כולי תקווה, שיעניקו לך חינוך הולם וילוו אותך עד שתעמוד על רגליך ותהיה מסוגל לקחת גורלך בידך. אנו חייבים להתעלות מעל לשיקולים אגוצנטריים חולפים ולהתחשב אך ורק

בטובתך. בגילך, סביר להניח, לא תקבל דברי כמובנים מאליהם, ואני מאוד מצטערת אם הם גורמים לך מפח נפש ותחשוב שאנו מפקירים אותך. יום יבוא, לאחר שתתבגר, ותכיר לנו תודה על ראיית הנולד והחשיבה שלנו. ביתנו יהיה תמיד פתוח לפניך, נתכתב ונעקוב אחריך.

הייתי המום - לא אלך לבית יתומים! אמרתי בקול זעקת. אני רוצה להישאר כאן. טיפוח האשליות שסיגלתי לעצמי התמוטט כבניין קלפים. ההורים לא ישובו עוד, אני יתום.

למרות החיבוקים ומלות העידוד אני נקרע בתוכי. התנפצו תקוותי והמונח בית יתומים מרתיע אותי. נותרתי בסלון והאורח פונה אלי. דבריו נשמעים ולא נקלטים על ידי. הם כאילו מופנים לאדם אחר. כפי ששמעת, שמי ז'אן קלינג. אינני נושא בתפקיד רשמי כלשהו, ומשימתי היחידה לוודא שלא נשאר ילד יהודי אצל אותן משפחות שבעת צרה ומצוקה נוראית אימצו אתכם. אנו חייבים להעריך ולהוקיר את פועלם הנעלה של אנשים רבים, נוצרים פרוטסטנטים שחירפו נפשם וסייעו והצילו מאות ילדים יהודים.

מפאת היותנו יהודים, סבלנו, התייסרנו ואיבדנו את כל היקר לנו. עלינו ללקט את השברים, ובשום אופן לא לטשטש זהותנו. הינך משתייך לעם היהודי והוריד בוודאי היו רוצים שתגדל ותתחנך כבן לעם הזה. כותות הרשע תכננו להשמידנו פיזית. את רוחנו הם לא שברו. משפחתי, כמו רבות, נאלצה לברוח בחוסר כל, בהשאירה רכוש רב בעיירה במחוז אלזאס, ובייה הצלחנו להגיע עד העיר פאו (PAU), כמאה קילומטר מכאן. אמנם נפגענו חומרית, אולם משפחתי שלמה ומהבחינה הזאת יחסית מצבנו שפיר. לכן התנדבתי לתרום מזמני ולעזור לארגון להצלת יהודים. הפעילים כורעים תחת נטל המשימות - לאתר את כולכם, לבצע איחוד משפחות, חיפוש קרובים או חיפוש ילדים המבוקשים על ידי קרוביהם. במקביל מתעתדים לפתוח בתי ילדים, נקרא להם מוסדות ילדים ולא בתי יתומים בהם תיקלטו פיזית ורוחנית. עליהם לגייס צוותות עובדים, מתנכים, מדריכים, מטפלות, רופאים, אחיות, בכדי להבטיח טיפול אישי נאות. מנגנון הארגון טרוד בשלב זה במיונכם לפי הגילאים השונים ומציאת פתרונות לבעיות סבוכות

ומורכבות. כל עוד לא יימצא עבורך פתרון הולם, תשהה במשפחתך הנוכחית. אחיך המבוגר ממך יועבר למוסד אחר, הארגון ישתדל לא להרחיקכם עוד.

מלים, מלים. אני נחוש בדעתי להישאר במשפחתי הנוכחית, זולתה אין לי אחרת. אינני זקוק למדריכים, מטפלות. מוסד ילדים איננו מהווה תחליף לאם, אב, משפחה תומכת ואוהבת. הורי המאמצים מדברים על לבי, ללא הועיל. אינני משתכנע. ז'אן קלינג מבקר מדי פעם. הוא פותח בפני צוהר לעולם היהדות, מסביר מושגים הזרים לי - שבת, תורה, מצוות, כשרות, בית כנסת, עם ישראל. בלילות על משכבי אני מהרהר על המלים ששמעתי, על השוני בין הדת שלנו ושל הנצרות. הפולחן שלהם מוכר לי, שלנו לא, וזה מסקרן אותי. לרוברט אני מספר על הארגון להצלת ילדים, על היהדות. הוא מפתיע אותי בספרו על ביקור נציגת הארגון אצלם. לפי דבריה הוא יועבר בקרוב למוסד בעיר ליאון. כמו כן הובטח לו שבבוא הזמן, כשיפתח מוסד נוסף באותה העיר, אצורף אליו. בנושא היהדות הוא מפגין אדישות, איננו מכיר, איננו יודע. רוברט ערער את רצוני הבלתי מתפשר להיות בן בית במשפחתי העכשווית. הדילמה לדידי אכזרית. המחשבה לעזוב מבהילה אותי, והמצב בו אתנתק מאחי נראה לי לא קביל לחלוטין.

יצרתי בדמיוני דילמה מלאכותית מלכתחילה. משיחתי הראשונית עם ז'אן קלינג פרץ רגשות מנע ממני להכיר בעובדה פשוטה: גורלי איננו בידי ושהותי בכפר בחיק משפחה נהדרת - פרק זה יבוא לסיומו.

מי פילל, מי שיער שכך יתגלגלו הדברים. תסריטים שונים ומגוונים ערכתי יחד עם אחי על המוטיב "לאחר המלחמה". כיצד, איפה נפגוש את הורינו, ניפול בזרועותיהם, נספר על קורותינו, ניסע לבקר את הדוד מוריס והדודה ליוה וכולנו יחד נחגוג איחוד משפחתנו בבית הסבתא. הזיון תעתועים - כגודל הציפיה גודל האכזבה.

זהו, רוברט נסע לעיר ליאון. אמש נפרדנו. בחיך מבייש מהול בדמעות התחייבנו לשמור על קשר עד לבואי למוסד בקירבתו.

לחדרי הגיעו קולות הבוקעים מהאוטובוס. התבוננתי מסביבי. רציתי לחרוט בזכרוני את המקום, הפרטים. אי השלווה בימים סוערים, בו מצאתי קן משפחתי חם ואוהד. אין מנוס. שעת הפרידה הגיעה ובתוך תוכי יודע אני שלא אשוב יותר לכאן. ירידה אל הטרקלין, הרגליים מסרבות לנוע קדימה. ההורים שלי לעת חרום ניצבים ליד הדלת, נבוכים, עצובים, דמעות זולגות, וגם אנוכי לא מסוגל להתאפק ובוכה חרישית. חיבוקים ומלות עידוד רק מגבירים את יסורי העזיבה. אשה מובילה אותי לאוטובוס ומשתדלת לשווא להרגיעני. זיאן קלינג נוכח במקום. האוטובוס זז, ואני מתקשה לשלוט על עצמי. אינני מגיב לנפנוף הידיים לשלום, אפילו לא מבט אתורה. אני נחנק, לו יכולתי לזעוק לכל העולם שאינני חפץ במוסד ילדים אלא במשפחה, אולי זה היה מקל עלי.

שנות המלחמה למדוני להפנים את הצער ותחושת חוסר האונים. אין לי מושג לאן פנינו מועדות. לידי יושב נער ששמו מקס, לא הכרתינו מקודם. הוא מיידע אותי שאנו נוסעים לעיר פאו - PAU. אני נזכר שמשפחתי של זיאן קלינג מתגוררת שם. נעצרנו להפסקה. המלווה שלנו מודיעה לנו להפתעתי ולאכזבתי שאנו נשהה זמן מה בעיר פאו, ונתגורר פעם נוספת אצל משפחה אומנת, מקס ואנוכי יחד. מוסדות הילדים טרם ערוכים לקליטתנו, ודרושה תקופת המתנה. זיאן קלינג מבטיח לבקר, ואם ארצה אני מוזמן לביתו.

סודרנו אצל משפחות איכרים קשישים מחוץ לעיר פאו. עיקר פרנסתם על מטעים וגידולי ירקות. משום מה לא נדרשנו לעבוד שם, אם כי התנדבנו לעזור להם בקטיפי פירות ובמיונם. רשמו אותנו לבית ספר בפאתי העיר ומהעובדה הזאת הסקנו שלא במהרה נעזוב את המקום. סדר היום היה קבוע - הליכה לבית הספר, שיעורי בית, עיסוקים שונים במטעים.

מהר מאוד למדנו לרכב על אופניים וסיירנו רבות באזור. פאו היא עיר יפהפיה, המושכת תיירים רבים וגיחות רבות ביצענו לתוכה. מקס היה מאוד מופנם והדרך הכמעט היחידה לדובב אותו היתה במהלך רכיבה על האופניים. אז היה נפתח

לשיחה, אם כי לא הזכיר במלה אחת את עברו. הקשר עם אחי רוברט נותק, ודבר לא שמעתי ממנו.

ז'אן קלינג בא לבקרני. השיחה נסבה על יהדות, על ההמתנה הארוכה מדי עד לשיבוצנו במוסד יהודי ועל ביקור גומלין שלי אצלו.

משפחת קלינג גרה אז בדירת קרקע צנועה - תדר שפנה לרחוב שימש כחנות לממכר זרעים, בעיקר פרחים, צמחי בית ואביזרי חקלאות שונים.

הגברת קלינג קיבלה אותי בחוס. סבו של ז'אן, גבר תמיר למרות גילו, עם זקנו הלבן הקרין הדר, וקלינג האב הסתיר מאחורי חיצוניות רצינית הומור דק וחביבות רבה.

מלבד הלקוחות שפקדו את החנות, שמתי לב לתנועה מתמדת של אנשים שביקרו בבית משפחת קלינג. לאלו מטרות - נודע לי מאוחר יותר. לאחר ביקורים נוספים הבינותי, שאותם אנשים, פליטי השואה, יהודים שתתגלגלו לעיר נזקקו לעזרה, ליד מושטת, למקום לינה, ואת מבוקשם מצאו אצל משפחת קלינג. אני מניח שהם עצמם חיו בדוחק, ובכל זאת תמיד הוסיפו צלחת נוספת לפי הצורך, עודדו, הדריכו וסייעו ככל יכולתם. בפי יהודי העיר כונה ביתם "בית האל הטוב". אין בכוחי לתאר מעשי החסד שנעשו בבית הזה, בו הציווי "ואהבת לרעך כמוך" זכה תמיד לביטוי מוחשי וטבעי.

השבת הראשונה בבית קלינג, המפה הלבנה, הנרות, הקידוש. כל הפולחן היה לי זר. דווקא בשבת ביום השוק המרכזי, כשחקלאים רבים מצטופפים בעיר למכירת תוצרתם והצטיידות במוצרים נחוצים. החנות נעולה, הפסד ממון בטוח. דברי דואר לא נפתחים. בראותו השתוממותי הרבה היה לו לז'אן הסבר משלו: אם הבשורות הן טובות נשמח לקבלן גם אחרי שבת, ואם הן רעות בודאי עדיף להמתין לצאת השבת.

ההמולה ברחובות והשלווה האופפת את הבית, את בית הכנסת, יוצרים ניגודים כה חריפים, שהם מוסיפים לבלבול ולתהיות הרבות המתרוצצות בראשי. דיני הכשרות לא עולים בקנה אחד עם הכשרתי כשוליה במפעל בשר טרף. הרהורים ושאלות רבות מטרידים אותי, וההתוודעות לעולם היהדות לא פשוטה ולא חלקה. במה חטאנו, עד שכמעט נכחדנו באכזריות כה רבה? בעיר לורדה, פעמים אין ספור

בשוכבי על יצועי, זעקתי מיוזמתי אל האל שלנו ולא נעניתי. בלי משים התקרבותי מאוד למשפחת קלינג והפכתי לבן בית קבוע. למרות גילי המתקדם, הכינו אותי לטקס הבר-מצוות. אני מודע לעובדה המרנינה שבקהילה הקוסמופוליטית בעיר רבים התגייסו לשמש לי כמשפחה. גברת קלינג מקדישה שעות רבות בחיפוש אחרי ביגוד הולם לשבת הבר-מצוות. בל נשכח שאנו אחרי המלחמה, וקיים מחסור במוצרים בסיסיים - התרוצצות אחרי זוג תפילין, טלית, היא משימה בלתי אפשרית.

היום הגדול הגיע, ואני חש אצל משפחת קלינג סיפוק עצום על שהביאוני למעמד הזה. בדמים ובמסירות ללא גבול עשו זאת ואיך אוכל לגמול להם על האושר שהרעיפו עלי. נקשרתי למשפחת קלינג בכל נימי נפשי ואשרי האיש שזכה להכיר משפחה מופלאה זאת.

שאלוני רבות במשפחתי כיצד הינך דתי ואתיך חילוני? אין תשובה בפי; המקרה, הגורל, יד מכוונת - אין לי מענה. עד לעלייתי ארצה כמעט בכל חופשותי ביליתי אצל משפחת קלינג ושאלתי ממנה עידוד ותמיכה בלתי מסויגת.

ז'אן נסע ללמוד בסמינר לרבנות בפאריס. כמצופה שובצתי ונשלחתי למוסד ילדים בעיר ליאון. מלכתחילה הרעיון של בית יתומים לא קסם לי כלל ועיקר והתעודדתי רק מהמחשבה שאהיה קרוב לאחי רוברט.

אכן מיד עם בואי התראינו וסיפרנו אחד לשני קורותינו מאז נפרדנו בכפר נאי. במוסד שלי ניהלו אורח חיים דתי ובשלו לא. רוברט הופתע מהמהפך שהתחולל אצלי, שתק ולא הגיב. דרך קבע נפגשנו לעיתים קרובות ובאחת הפעמים רוברט גילה לי שביקש העברה למוסד בפאריס או בקירבתה. בביקורי במוסד שלו נתקלתי בציורים ומוטיבים דקורטיביים פרי מכחולו. הם קישטו את חדר האוכל, מועדונים, חדרי שינה. נטייתו לציור בלטה אז. כשלעצמי לא הייתי מודע שאחי ניחן בכשרון כזה. רוברט סיפר לי שהוא משועבד לדחף פנימי בלתי ניתן לשליטה לצייר ותחומים אחרים אינם מעניינים אותו, ושאיפתו ללמוד בבית הספר לאומנויות יפות בפאריס.

בין השאיפה ומימושה הדרך היתה רצופת מכשולים ולמרות הקשיים זכה להגשים חלקית את חלומו. אחי הוצב במעון לנוער מתבגר בפאריס. רגליו לא נגעו בקרקע, הוא ריחף בעיר האורות כאילו מתהלך בסדנא ענקית לציור. התשראה האירה לו פנים ועשתה אותו אדם מאושר.

מלחמת השחרור קטעה את חלומו. המושגים שלו וגם שלי על המפעל הציוני בכלל היו מעורפלים. ברם הידיעות על הקרבות זעזעו אותו וללא היסוס החליט להצטרף לתנועת מח"ל - "מתנדבי חוץ לארץ", ותוך זמן קצר מצא עצמו נלחם בשדות לטרון. בשוך הקרבות החליט לקשור את גורלו למדינה שזה עתה קמה.

בשלהי שנת 1947 כמדומני סופחנו, קבוצת נערים בוגרים, למוסד בעיר ורסאי בקירבת הארמון המפורסם. תנאי הקיום במקום היו צנועים למדי. מאידך, חיי החברה התוססים האפילו על מחסור חומרי. למדתי בתיכון בעיר ואת מרבית שעות הפנאי ביליתי בתיאטרון. נמשכתי למחזות קלאסיים ומעל לכל לפנטומימה. נעלמתי לא פעם משיעור דקדוק משעמם על מנת לחזות בהופעת אמן פנטומימה ידוע. מעת לעת פקדתי את הסמינר לרבנות, לביקור רעים אצל ז'אן קלינג. הכרתי אז חבורת תלמידים מאותו המחזור, איתם הייתי נפגש גם בשהותי בחופש הגדול אצל משפחת קלינג. לעתיד לבוא היו לרבנים ידועי שם בקהילות צרפת.

במוסד שלנו קלטנו נערים שרידי מתנות ההשמדה ומפיהם שמענו תיאורים מחרידים, סיפורי זועה וסבל עד לשחרורם. בתום מלחמת השחרור הגיעו אלינו שליחים מהארץ, לרוב חברי קיבוצים דתיים. הם הלהיבו אותנו ואת דמיוננו בסיפורי גבורה וחלוציות ודרבנו אותנו ללמוד עברית, לרכוש מקצוע מועיל לבניין הארץ, להתארגן לקראת עלייה וכמובן להמשיך במסגרת הקיבוץ בחיי הקומונה. בדומה לחברים רבים, הרעיונות חלחלו בתוכי, אם כי אישית באותה תקופה העדפתי להשיג מקורות מימון ללימודי משחק ותיאטרון בבית ספר ערב. כיוון שנואשתי לגייס הסכום הדרוש, לאחר לבטים רבים הפסקתי את לימודי וחיפשתי מקום עבודה נוח יחסית. נתקבלתי כמתלמד אצל כורך ספרים אומנותי. היה לי סיפוק הן מן המיומנות שרכשתי והן מההכנסה בצידה שאפשרה לי להתמסר בערבים לעולם הבמה. אהבתי את אומנות המשחק ועד היום מלווה אותי הטעם המר של החמצה.

השתוקקתי והיה לי רצון עז למצוא עתידי בתיאטרון ומאוד קרוב הייתי למטרה. במקביל המשיכה לארץ ישראל לא הרפתה ממני. הדילמה ותוצאותיה היו בעלות משמעויות מרחיקות לכת. נהיר היה לי, שעלי לבחור בין התיאטרון או עלייה לארץ לא נודעת עם סימני שאלה רבים בדרך. הייתי נחרץ בדעתי שלעלייה לארץ משמעות אחת ויחידה: השתלבות בבניינה וגניזת כל תוכנית אלטרנטיבית. הפן הדתי גם הוא היווה שיקול מרכזי בעד או נגד, ובתום תהליך ממושך מלווה לבטים ותהפוכות החלטתי לעלות ארצה. השיקולים המכריעים היו הרצון להינתק מהגולה, מהאנטישמיות ולמזער את הסיכון שאי פעם אני ומשפחתי העתידית נהיה נרדפים ללא יכולת להגן על עצמנו. בהכרה מלאה ולמען המטרה הזאת השלמתי עם היותור על שאיפותי האישיות.

ב- 16 ליולי 1942 פרצה המשטרה לדירתנו ובוזה נחרץ גורל משפחתנו. ב- 16 ליולי 1949 עליתי על האוניה שהביאה אותי לחוף ארצנו.

סוף דבר

אמנו ז"ל הועברה ממחנה דראנסי על יד פאריס למחנה אושוויץ בתאריך 29 ביולי 1942. ברכבת היו 1000 איש - 270 גברים, 730 נשים, מתוכם 514 מוינו לעבודה, 216 הובאו מיד לתאי הגזים. ב-1945 שרדו 5 איש.

אבינו ז"ל הועבר ממחנה דראנסי על ידי פאריס למחנה אושוויץ בתאריך 19 ביולי 1942. ברכבת היו 1000 איש - 870 גברים, 121 נשים. 375 גברים הובאו מיד לתאי הגזים. ב-1945 שרדו 16 איש, כולם גברים.

דודי מוריס (אח אמי ז"ל) מצא את מותו במחנה שבויים בגרמניה (נשבה כחיל צרפתי).

סבתא שלנו ז"ל - לא מצאנו שום עקבות אודותיה.

דודתנו ליוה ז"ל נפטרה בפאריס בגיל 68 - היא ובנה (בן דודי אנדרה) הצליחו לחמוק מציפורני הנאצים.

הגלויה: בשנת 1992, תוך כדי מיון מסמכים של אמו ז"ל, בן דודי אנדרה מצא גלויה כתובה בעיפרון אל אמו (ליוה). לתדהמתו בקריאה ראשונה התברר לו, שהיא נכתבה על ידי אמי ז"ל, סמוך להעברתה לאושוויץ. כיצד עשתה הגלויה את דרכה מחוץ למחנה דראנסי - לעולם לא אדע. בפנייה נרגשת אמי ז"ל מבקשת לשמור עלינו, הילדים, וכן דואגת לאחיה מוריס ומקווה לשוב בהקדם. הגלויה נמסרה לי 50 שנה לאחר שנשלחה. זוהי המזכרת האחרונה של אמנו ז"ל.

בשנת 1956 ביקרתי בצרפת ולמחרת בואי נסעתי לבית הספר. בכוונתי היה לפרוע חוב מוסרי ולהודות אישית למנהל בית הספר על פועלו להצלת חיי אחי וחיי. 14 שנה חלפו מאז ולכאורה הזמן פסק מלכת. עוד מבחוץ נשמעה המולת התלמידים בהפסקת לימודים ועל הבניין השנים לא הותירו את רישומם.

בדומה לסרט המתגלגל לאחור, החלו תמונות מהעבר לעבור בפני ובאחת מהן אני רואה בבירור את אמנו ז"ל, הממתינה מעבר לרחוב לסיום הלימודים ושלוני ידיים אנו שבים הביתה. לא הייתי מסוגל להשתחרר מהמראה הזה ולמרות היותי אז אב לשני ילדים הזלתי דמעה.

במזכירות בית הספר סיפרתי מהי מטרת בואי ולרגע השתררה דממה. איחרת - הודיע לי מזכיר בית הספר - לפני שבועיים הלך האיש לעולמו.

כל השנים שמרתי קשר עם משפחת קלינג. ביושבו על כס הרבנות, זיאן קלינג מילא תפקידים מגוונים וחשובים בצרפת שלאחר המלחמה. איש רב פעלים, תרם רבות לקירוב הנוער לערכי היהדות, שימש כרב צבאי ורבן הראשי של קהילות ליאון וניצה. תחת הנהגתו הרוחנית עברו אותן קהילות מהפך שהותיר רישומי עד עצם היום הזה. מאז פרישתו לגמלאות הרב קלינג מתגורר בכפר מימון.

בילדותי שמעתי את אבי ז"ל מזכיר אחים שלו שנדדו מפולניה למדינות שונות. פרטים לא ידעתי. בשנת 1946 קיבלנו באמצעות הצלב האדום מכתב מאחד האחים בארגנטינה, הדורש ומתעניין בשלומנו. החזרנו תשובה ומסיבות לא ברורות הקשר נותק. לא הקפדתי אז לשמור על הפרטים ההכרחיים וכל מאמצי במשך שנים רבות לגלות מחדש את הדוד עלו בתוהו. בשנת 1997 בן דודי אנדרה נרתם למשימה, ותוך יומיים עלה על עקבותיו של אחיין שלנו והוא בן שבעים.

לא זכיתי להכיר את סבי ז"ל. אני זוכר את סבתי כאשה אלמנה. במכתב שהגיע אלי מקנדה לפני מספר שנים טוען אדם בשם גולדנברג, שהוא נכדו של אח סבי. לפי דבריו, סבו היגר לדרום אפריקה, הקים משפחה עניפה וצאצאיו פזורים על פני מספר יבשות - קנדה, אנגליה, דרום אפריקה. הוא שלח לנו אילן יוחסין, וביקש למלא המשבצות החסרות.

"ילדי המסתור" - כך נקראים אותם ילדים, נוער וטף שהוסתרו בצרפת בזמן השואה. ביוזמתם הברוכה של מספר אנשים הוקמה האגודה הישראלית של ילדים שהוסתרו בצרפת בימי השואה ושמה "עלומים". מופץ עלון קשר ומתקיימים כנסים אזוריים וארציים. בכנס הראשון שהתקיים בתל אביב ראיתי אדם מבוגר למדי עובר בתוך הקהל ובידו צילום, בו נראים מספר ילדים, אולי אחד הנוכחים יוהה את עצמו. כל החבורה הזאת הוסתרה באותו הכפר ושנים הוא מחפש את אחיו לצרה.

בתום המלחמה לא התעניינתי, וכל שכן לא עסקתי בספיחים האישיים שנוצרו בעקבותיה. לא חקרתי ולא חפצתי להתעדכן כיצד, איפה ומתי הורינו ז"ל הובלו אל מותם. לא שאלתי את האנשים שבידם היה המידע ויכלו להשיב.

לא ביררתי מה עלה בגורל דירתנו ותכולתה. לא התקררתי לרובע ה-14, אזור מגורנו. רוברט אסף מידע חלקי ואם היה מספר לי לא רציתי להקשיב ולזכור. נרתעתי מלהתייחס לטרגדיה המשפחתית ולפרטה במונחים יבשים, זמן, מקום. הדחקתי את הנושא ונעלתי אותו עמוק עמוק במוחי.

פעמים רבות ובמשך שנים עיסוקי הביאני לפאריס ורק בשנת 1995, חמישים ושלוש שנים מיום עוזבני את דירתנו, חשתי צורך ודחף פנימי לשוב ולו לפעם אחת אל נוף ילדותי.

כאילו לא פסקתי מעל יובל שנים לנוע בקו הזה של הרכבת התחתית, ירדתי בתחנת המטרו "שלנו", סמוך לביתנו. בכניסתי לרחוב הייתי כולי נסער ונרגש. בתים רבים אינם עוד ועל הריסותיהם נבנו רבי קומות. גם הבית בו גרנו שינה צורתו מבית

מגורים למבנה לתעשייה זעירה. העובדה הזאת משום מה גרמה לי הקלה. סיירתני
ברחובות ובסמטאות השכונה בה שיחקנו ורקמנו חלומות רבים. בית המרקחת
הפינתי, המספרה, חנות הירקות, עדיין במקומם. עשיתי דרכי עד לבית הספר,
באותה דרך בה צעדנו שנים רוברט זײל ואני יד ביד. ישבתי בבית הקפה בו אבי זײל,
כהרגלו בימי ראשון, היה נפגש עם מכריו וידידיו ושפת היידיש שלטה אז בכיפה.
בבואי הייתי מאוד חרד מהמסע הזה אל העבר. בסיומו התקשיתי להתנתק ממנו
ומהמקום.

בתחילת כתיבת זכרונותי חששתי לשוב אל השנים ההן ולשתף אחרים באירועים שהטביעו את חותמם על מהלך חיינו, אחי רוברט ז"ל ואנוכי.
היום, ארבעים ותשע שנה מתאריך עלייתי ארצה, סיימתי את חיבור קורותי, ובמתכוון לא השתמשתי בביטוי "מסע אל השורשים", כי אלה נגדעו בטרם עת.

ניר עציון, כ"ב תמוז תשנ"ח - 16 יולי 1998.